

Natuur Nabij IVN Eemland

maart 2025

ivn natuur
educatie

De Lange Duinen van Soest in februari. Als gevolg van een ondoordringbare leemlaag blijft er her en der water staan. In de jaren 50 werd er zelfs geschaatst op plasjes in de duinen. Foto Pvd

Agenda

- **Zaterdag 1 maart**, **vogeltelling** op de Westdijk in Bunschoten-Spakenburg, bij het elektrische gemaal, 09.00-10.00 uur.
- **Zaterdag 1 en zondag 2 maart**, ophaaldag Meer Bomen Nu, zie pagina 21.
- **Woensdag 5 maart**, natuurvaart met IVN over de Eem met schip Bolivar, 14.00 uur vertrek Eemhaven, Amersfoort (betaald). Zie [hier](#) voor inschrijven.
- **Vrijdag 14 maart**, **tekenen in de natuur**, in kwekerij tegenover paleis Soestdijk, 10.00-14.00 uur. Neem eigen tekenspullen, koffie of thee mee. Mail tekenen@ivn-eemland.nl.
- **Donderdag 20 maart**, **jaarlijkse Algemene Ledenvergadering IVN Eemland**, 20.00 uur, Herberg van Paulus, Stationsweg 16, achterzijde van Pauluskerk aan de Brink in Baarn. **Parkeren kan na 16.00 uur zonder blauwe zone op de Brink.**
- **Zaterdag 15 maart**, **Vroege Vogelwandeling** IVN Eemland, 06.30 uur, start bij Kuil van Drakensteyn, Zevenlindenweg 9, Lage Vuursche.
- **Zondag 16 maart**, natuurexcursie IVN Amersfoort, Den Treek Leusden, 14.00 uur, zie pagina 24.
- **Dinsdag 25 maart**, scholenproject Eemnesser polders, zie pagina 22 in vorige nieuwsbrief.
- **Zaterdag 5 april**, **vogeltelling** op de Westdijk in Bunschoten-Spakenburg, bij het elektrische gemaal, 09.00-10.00 uur.
- **Zaterdag 19 april**, **eerste open dag kwekerij** tegenover Paleis Soestdijk, Amsterdamsestraatweg, Baarn, 11.00-16.00 uur. Om 12.00 uur en 14.00 uur **rondleiding**.
- **Donderdag 24 april**, **extra ALV voor definitief vaststellen statuten**, plus natuurlezing, 20.00 uur, locatie en programma volgen nog.
- **Zaterdag 26 april**, **Koningsdag**, **IVN-fietsroute** af te halen bij molen De Windhond aan de Molenstraat in Soest, 10.30-12.00 uur. Wilt u hem alvast digitaal, mail secretaris@ivn-eemland.nl, dan krijgt u hem de dag daarvoor doorgestuurd. Route voert rond Soest en Den Dolder.

Algemene Ledenvergadering donderdag 20 maart

Bestuur

● Het bestuur van IVN Eemland nodigt **alle leden en donateurs** uit voor het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering die wordt gehouden op donderdag 20 maart in **de Herberg van Paulus aan de Brink in Baarn** (achterzijde van de Pauluskerk, adres is Stationsweg 16). Aanvang 20.00 uur. Parkeren kan probleemloos zonder tijdslimiet (blauwe zone) op de Brink na 18.00 uur.

- De stukken voor de ALV worden vooraf aan alle leden gemaild, los van de nieuwsbrief.
- Aan de orde komen de gebruikelijke agendapunten zoals: verslag ALV 2024, jaarverslag 2024, financieel jaarverslag 2024, verslag kascommissie en begroting 2025. **Het bestuur vraagt de ledenvergadering om Ronald Emons tot voorzitter te benoemen.** Momenteel werkt hij zich al in als waarnemend voorzitter. Ook willen we graag twee nieuwe leden voor de kascommissie 2026 benoemen!
- Daarnaast legt het bestuur een concept voor aan de leden voor nieuwe statuten. Die kunnen nog niet worden vastgesteld, omdat niet de verwachting is dat het vereiste quorum van het aantal leden komt opdagen. **Daarom wordt een nieuwe ALV uitgeschreven voor donderdag 24 april.** Dan kunnen met het aantal aanwezige leden de statuten wel worden vastgesteld.
- De stukken voor de ALV worden vooraf aan alle leden gemaild, los van de nieuwsbrief. Na de pauze verwelkomen we opnieuw biologe en natuurgids IVN/KNNV/Utrechts Landschap **Marijke van Noort**, die ook op onze nieuwjaarsreceptie een inleiding verzorgde. **Ze heeft nog een tweede presentatie achter de hand over evolutie van planten! Daarbij gaan we ook zelf aan de slag. Neem een loepje mee!**

Een tipje van de sluier uit de presentatie over de evolutie van planten. Wat is dit?

Werkgroep ijsvogels komt weer tot leven!

Paul Sevink

- Mijn naam is Paul Sevink, 63 jaar, getrouwd met Hanneke Sevink, samen hebben wij 1 dochter. In het dagelijks leven werk ik als zelfstandig ondernemer. Mijn vrije tijd breng ik graag door in de natuur.
- Jelle Harder, coördinator van de IJsvogelwerkgroep van Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, deed een oproep om nieuwe vrijwilligers aan te trekken. Het leek mij wel iets en ik ben ingegaan op de oproep. Na het bijwonen van een informatiebijeenkomst is mij een wand toege wezen ergens in het Gooi. Deze wand ga ik onderhouden en monitoren met een andere vrijwilliger.
- Omdat de IJsvogelwerkgroep van IVN Eemland niet meer actief is leek het mij leuk om de werkgroep in Soest op te bouwen. Daarvoor heb ik contact gezocht met het bestuur van IVN Eemland. **Na enkele gesprekken heb ik besloten om coördinator te worden van de IJsvogelwerkgroep.**
- Van Jelle Harder heb ik veel informatie uit het verleden over locaties van broedwanden en waarnemingen in Eemland gekregen. Eén van de locaties is het Biezenveld in Soest. Inmiddels een paar weken verder heb ik in het Biezenveld een broedwand gemaakt. Dit heb ik in overleg gedaan met Steven Blaauw, Beheerder bos, natuur en landschap van de terreinen van de gemeente Soest. Steven is ook zeer enthousiast over het maken van een broedwand in het Biezenveld (zie foto).

- Het broedseizoen 2025 zal blijken of het een goede plek is. Ik heb activiteit waargenomen en hoop dat een IJsvogelpaartje gebruik gaat maken van de broedwand. Het Biezenveld is niet toegankelijk voor publiek, wat een voordeel is. In het broedseizoen 2025 wil ik oude locaties bezoeken om te kijken of er IJsvogels actief zijn. Aan de hand van de opgedane informatie kan er eventueel een broedwand gemaakt worden. Hiervoor heb ik in 2026 hulp nodig van enthousiaste vrijwilligers.
- Schroom niet te schrijven via email als u interesse heeft in het maken en monitoren van een broedwand. Bellen heeft op het moment geen voorkeur, ik bel graag terug op een voor mij gunstig moment.

Groet en tot ziens in de natuur

Paul Sevink

ijsvogelwanden@gmail.com

Vrijdag 21 februari 2025 in het Biezenveld!

Vertrouwenscontactpersoon onder de aandacht

Ina Veldhuis

- Soms is het goed om iets, wat al een aantal jaren bestaat, weer even onder de aandacht te brengen. Daarom dit tekststukje.
- Het IVN hecht waarde aan een omgeving waarin iedereen plezier kan beleven aan natuurbeleving. Met het landelijk ontwikkelde beleidsstuk **In Veilige Handen**, dat ook binnen de IVN-afdelingen Amersfoort en Eemland gevolgd wordt, wordt handen en voeten gegeven aan een veilige omgeving. Zo wordt er binnen onze afdelingen gewerkt met gedragscodes en verklaringen omtrent gedrag (bij de jeugdgroepen) en is er een vertrouwenscontactpersoon.
- Voor de IVN Amersfoort en de IVN Eemland ben ik die vertrouwenscontactpersoon. Heb je te maken met ongewenst gedrag binnen je afdeling, als vrijwilliger of als deelnemer, dan kun je contact met mij opnemen. Het kan bijvoorbeeld gaan over (seksuele) intimidatie, agressie, geweld, discriminatie of pesten.
- Je kunt je verhaal met mij delen in alle geheimhouding. Ik luister naar je verhaal, verken samen met jou wat er speelt en wat je wilt met jouw melding of klacht. Samen kijken we naar mogelijke opties om tot een oplossing te komen. Ook kan ik je doorverwijzen naar een professionele vertrouwenspersoon van het IVN, wanneer je daar behoefte aan hebt. Maar je mag ook alleen je hart luchten en er verder niets mee doen.

Meer informatie over mijn functie is te vinden op de sites van IVN Amersfoort en IVN Eemland.

Mijn contactgegevens zijn:

Ina Veldhuis

Mail: vcp.ivnamersfoort.eemland@gmail.com

Tel. 06-57118682

Het is weer paddenoverzettijd. Foto Peter Tebbens

Jaarverslag Scholenwerkgroep 2024

Sissy Traa en Jos van Asselt

- Even tijd voor onszelf: het **winteruitje** 2024.

Het startpunt is café DLC, treinstation Soestdijk met koffie en gebak. Daarna met de trein naar Utrecht Centraal waar we een wandeling hebben gemaakt langs de singel van de Utrechtse binnenstad.

Het Singelgebied werd in de 19e eeuw omgetoverd tot een van de openbare wandelparken in Nederland. We hebben prachtige oude bomen gezien diverse monumenten en bezienswaardigheden. Een prachtig stukje Utrecht met dank aan Ingeborg, Pieter en Tanneke voor het organiseren.

Afsluiting in pannenkoekenrestaurant De Muntkelder in Utrecht. Kortom, een gezellige dag met de vrijwilligers van de scholenwerkgroep.

- Dit jaar begonnen we met een nieuw project: **Meer Middag**, 26 februari t/m 22 april 2024. Er komen op maandagmiddag kinderen van verschillende scholen samen bij basisschool de Grondtoon in Bunschoten-Spakenburg.

Op verzoek van deze basisschool hebben wij tijdens de BSO aan kinderen van 5-6 jaar een natuurworkshop gegeven en als leidraad het boekje: op avontuur met Vera de vlinder, uitgegeven door IVN natuureducatie.

Uit dit boekje hebben wij gedurende 8 weken elke week een thema gekozen. Per les ongeveer 13 kinderen. Er waren 5 vrijwilligers van de scholenwerkgroep en per les minimaal 2 van ons aanwezig en leerkracht plus begeleider.

We beginnen met een schatkist

te maken voor ieder kind waar ze hun eigen schatten in kunnen doen. We hebben heksensoep gemaakt, slakken over je arm laten lopen, bloembollen gepoot etc. Voor veel kinderen nieuw en spannend.

De workshop begint om 14.45 tot 15.15 met een voorleesverhaal door een medewerkster van de bibliotheek Eemland. Het verhaal sluit dan weer aan op onze activiteit. Onze workshop sluiten we dan af rond 16.00 uur.

Het was een enorm succes, voor de kinderen en voor de vrijwilligers. Wij zijn dus weer benaderd om in 2025 een soortgelijke workshop te geven.

- Vanuit Balans-kinderboerderij De Veenweide krijgt Jos het verzoek om op 1 april tijdens het lentefeest **uilenballen** te komen pluizen. De activiteiten beginnen om 13.00 uur en duren tot 17.00 uur. Ongeveer 60 kinderen en 10 ouders/ begeleiders die erg enthousiast zijn tijdens het pluizen.

- De start van de **slootlessen** begint dit jaar van 3 t/m 7 juni. Dit jaar 10 groepen en 217 kinderen en begeleidende ouders/ leerkrachten. Met name door het familievisseren op 2e pinksterdag en extra aandacht via radio, IVN-nieuwsbrief en website/facebook is de opkomst geweldig tijdens het familievisseren. Ruim 80 bezoekers.

● Op verzoek van de 2e van der Huchtschool in Soest hebben wij op 19 juni van 8.30 tot 12.30 een activiteit georganiseerd. Deze activiteit maakt deel uit van een dagprogramma op school. Het betreft 243 kinderen die roulerend **braakballen gaan pluizen**.

Sissy, Len en Jos vinden het een geslaagde ochtend en ook de kinderen genoten. De leerkrachten/begeleiders zorgden ervoor dat alles op rolletjes liep.

● Het **zomeruitje** wordt dit jaar verzorgd door Sissy en Jos. We hebben gekozen voor het Knopenrondje van ca. 5 km door en om Muiderberg. Eerst koffie bij hotel Het Rechthuis en daar begint ook de wandeling.

We starten in het Kocherbos, daar kijk je uit op een oude Joodse begraafplaats. Kazematten gezien en over het strand gelopen en geluncht bij De Zeemeeuw in Muiderberg. Het is teveel om op te noemen maar zeker de moeite waard om dit rondje te wandelen. Iedereen is enthousiast.

● De **herfstlessen** krijgen dit jaar een klein "staartje". De wolf zorgt dit jaar naar de voorbereiding op de herfstlessen toch voor onrust. Wij vinden het moeilijk om de herfstlessen zonder overleg door te laten gaan. Vanuit de scholen komt ook geen enkele vraag over de wolf en dat betekent uiteindelijk dat de verantwoording bij ons neergelegd wordt.

Dus besluiten we een mail te sturen naar de scholen en dit ook te communiceren met de ouders. Naar aanleiding van deze mail hebben wij afmeldingen gekregen voor 3 dagdelen en 3 dagen. Wij hopen dat er in 2025 wat meer duidelijkheid is betreft de wolf en de lessen weer allemaal door kunnen gaan.

We kijken terug op een druk maar erg leuk en leerzaam 2024!

Muskus- en beverrat bijna verdwenen in de regio

Persbericht Waterschap Vallei en Veluwe (geredigeerd) + standpunten tegenstanders

Muskusrat. Komt uit Noord-Amerika. Foto
Hoogheemraadschap Stichtse Rijnlanden / Rob Wirtz

- Hoewel er landelijk meer muskusratten en beverratten zijn gevangen, zijn in de regio Eemland nauwelijks nog muskusratten aanwezig. De beverrat is zo goed als verdwenen. Beide dieren zijn in de 20ste eeuw ingevoerd in Europa vanwege hun pels en daarna verwilderd.

- In 2024 zijn door de gezamenlijke waterschappen meer muskus- en beverratten gevangen. Ze vormen een risico voor de waterveiligheid door graverij in

dijken, kades en de natuur. „Na de beverrat dringen we ook de muskusrat steeds verder terug tot de grens. Door intensieve samenwerking tussen de waterschappen is ook de populatie in het beheergebied van Waterschap Vallei en Veluwe verder teruggedrongen,” zegt Lambertus van Diermen, coördinator muskusrattenbestrijding en verantwoordelijk voor Vallei en Veluwe.

Vangsten Waterschap Vallei en Veluwe 2024 en 2023 met regioaanduiding					
	2024		2023		
	Vangsten Muskusrat	Vangsten Beverrat	Vangsten Muskusrat	Vangsten Beverrat	Vangsten verschil
Eemnes/Eem/Eemnesser polder/Baarn	2		2		0
Bunschoten West/Eem/Bickerspolder/Vathorst			2		-2
Bunschoten Oost/Polder Arkemheen/ Putter polder/Oldenaller	34	1	120		-86
Soest/Hoogland/Amersfoort/Soesterberg					0
Nijkerk/Nijkerkerveen/Hoevelaken/Terschuur/Voorthuizen			2		-2
Stoutenburg/Barneveld/Stroe/Wekerom/Lunteren/De Glind/Achterveld					0
Leusden/Maarn/Woudenberg/Scherpenzeel/Renswoude/Valleikanaal					0
Veenendaal/Ede/Wageningen/Oosterbeek/Uiterwaarden Nederrijn		8		2	0

Samenwerking in bestrijding

- Gecoördineerd door Waterschap Rivierenland werken waterschappen langs de grote rivieren intensief samen om muskus- en beverratten te bestrijden. Van Diermen: „Bij de beverrat lukt het al tien jaar om ze voornamelijk aan de grens te vangen, zodat ze zich niet verderop in Nederland vestigen.” Landelijk steeg de beverrattenvangst in 2024 licht met 13 procent naar 1.842 vangsten.

- De landelijke muskusrattenvangst liet in 2024 een flinke stijging zien. Er zijn in totaal 65.811 muskusratten gevangen door de gezamenlijke waterschappen. Dat is een toename in vangsten van bijna 15.000 dieren; een stijging van 29 procent ten opzichte van 2023. “Die toename kunnen we verklaren door lange periodes van hoogwater en gerichte bestrijding,” zegt van Diermen. „Door het hoge water en sterke stroming werden holen onbereikbaar en zochten veel muskus- en beverratten hun heil elders.”

Dalende trend

Beverrat, ook wel moerasbever genoemd, komt uit Zuid-Amerika. Foto Creative Commons

- In tegenstelling tot de landelijke trend, zijn in het beheergebied van Waterschap Vallei en Veluwe het afgelopen jaar 111 muskusratten gevangen. In 2023 waren dat er 196. „De afgelopen vijf jaar is een enorme daling in vangsten, afgelopen jaar zelfs 43%. De jaren daarvoor respectievelijk 55% en 70%,“ vervolgt Van Diermen.

- „Inmiddels is de populatie muskusratten bij Waterschap Vallei en Veluwe zo klein en verspreid, dat deze zich niet gemakkelijk meer

voortplant,” licht Van Diermen de cijfers toe. Het aantal gevangen beverratten in 2024 was 11. In 2023 waren dat er 3. „Door goede samenwerking dringen we de muskusrat en beverrat steeds verder terug tot de landsgrens.”

- Muskus- en beverratten komen hier van nature niet voor en hebben nauwelijks natuurlijke vijanden. Ze worden bestreden omdat ze hopen en gangen in dijken te graven en zo een gevaar kunnen vormen voor de waterveiligheid. Muskus- en beverratten vormen ook een bedreiging voor de biodiversiteit, stelt het waterschap.

Muskusrat. Foto Fauna4Life

- Ze eten planten als riet en lisdodde weg, en verdringen daardoor inheemse diersoorten zoals de zwarte stern, de roerdomp en de kleine karekiet. Ze staan daarom allebei op de Europese lijst van Invasieve soorten. „We blijven intensief samenwerken op landelijk en regionaal niveau en we streven naar internationale afspraken over professionele bestrijding van muskus en beverratten,” zegt van Diermen tot slot.

Standpunt Partij voor de Dieren:

- Er moet een einde komen aan de huidige muskusrattenbestrijding. Nog steeds verdrinken ieder jaar veel muskusratten in wrede vallen. Het doden van muskusratten is onnodig. Met eenvoudige maatregelen (een graafwerend raster bijvoorbeeld) kunnen dijken onaantrekkelijk gemaakt worden voor muskusratten.
- Je moet de populatie voor een langere periode met rust laten, en dan zul je zien dat de populatie stabiliseert. De muskusratten gaan dan uit de oorlogsstand, gaan zich minder snel voortplanten, en het aantal muskusratten stabiliseert dus. Dat is wat je ziet gebeuren in landen waar men met de muskusrattenbestrijding is gestopt. (Bron: pvdd.nl)

Standpunt Fauna4Life en AnimalRights

- Elk jaar verdrinken tienduizenden muskusratten in onze Nederlandse wateren. Deze verdrinkingsdood kan meerdere minuten in beslag nemen en is onnodig wreed. In berichtgeving wordt consequent gesproken over vangen, maar niet over doden, verdrinken of vernietigen.

- Jessica Smit, campagneleider Animal Rights: „Er wordt gestreefd naar complete uitroeiing van deze dieren op de meest gruwelijke wijze. Het doden van deze knaagdieren is enkel en alleen een politieke keuze. Preventieve maatregelen worden amper onderzocht.”

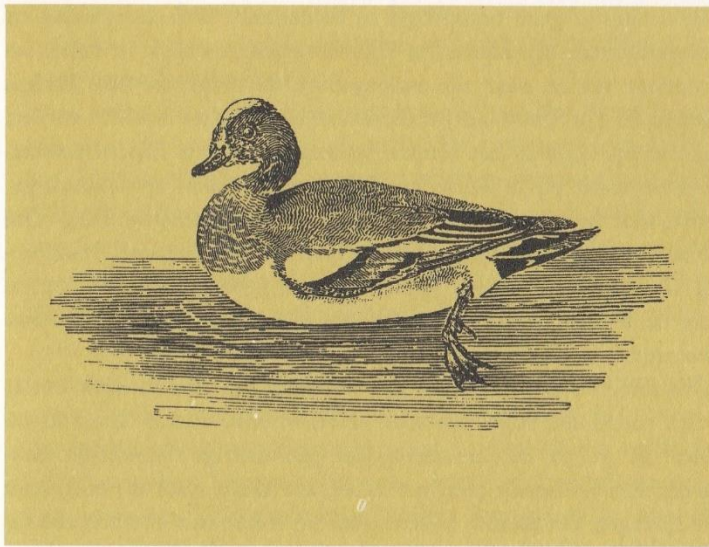
Muskusrat. Foto Zoogdierenvereniging

- Muskusratten (eigenlijk geen rat, maar een woelmuis) leven overal waar niet te zout water is. Bij rivieren, meertjes, sloten en beken, maar ook in moeras- en veengebieden. Bij de bestrijding wordt gebruik gemaakt van onderwaterkooien en klemmen, waardoor deze dieren een verdrinkingsdood sterven die minuten kan duren. In de klemmen en kooien komen ook andere dieren vast te zitten.
- Muskusratten komen van oorsprong niet in Europa voor en staan sinds 2017 op de Europese lijst van invasieve exoten, de zogenaamde Unielijst; het doden van deze dieren is niet verplicht. De 35 miljoen aan belastinggeld die jaarlijks wordt uitgegeven aan bestrijding, kan ook gebruikt worden voor het treffen van preventieve en diervriendelijke maatregelen. Ook konijnen, mollen, ratten, vossen, honden en bevers doen dit. Jessica Smit: „Voor bevers worden er diervriendelijke maatregelen toegepast. Eventuele schade wordt direct hersteld. Waarom kan dat bij muskusratten dan niet? Preventieve middelen beschermen de dijken immers tegen alle gravende dieren.” (Bron: websitefauna4life.nl)

De smient, de smee-eend die kan fluiten

Bert Garthoff, overgenomen uit boek Zondagsvogel

● Maandelijks plaatst deze nieuwsbrief een artikel uit de boekjes *Vogel van de week* en *Zondagsvogels*, een verzameling radiocolumns uit 1970 en 1971 van Bert Garthoff, die hij uitsprak voor het Vara-programma 'Weer of geen weer'. De artikelen gaan vergezeld van unieke afbeeldingen van houtgravures door de Engelse kunstenaar Thomas Bewick, die leefde in Newcastle van 1753 tot 1828. Hij was beroemd vanwege zijn houtgravures, etsen en prenten. Dit keer de smient, die momenteel volop in de Eempolders te zien is.

40 Smient

Wie op smienten uitgaat moet vooral niet de oren spitsen zodra hij enig kwaken of kwekken hoort in de trant van wat gemakshalve aan elke eend wordt toegeschreven als hét eendegeluid. Er zijn minstens zoveel niet-kwakers als wel-kwakers onder de eendesoor-ten. Er zijn er die knorren, die gieren, die iets voortbrengen dat het meest op blaffen lijkt. Er zijn er ook die fluiten. En dat zijn smienten.

Dat hij door jagers, kooikers en poeliers een halve eend wordt ge-noemd, de smient, dat zit 'm in zijn grootte. In zijn gebrek daar-aan, beter gezegd, hij haalt maar tweederde van een wilde eend. Soms wel driekwart, maar ook dan blijft hij een halve heten. Ver-moedelijk heeft hij aan zijn betrekkelijk geringe grootte ook zijn naam te danken. Alle kans namelijk dat smient (in het Fries smjunt of smjeunt) van oorsprong smee-eend is, kleine eend. Dat smee vind je terug in ons smal en het Engelse small.

Smient, man. Foto Wim Smeets

Huidige stand van zaken anno 2025

In Nederland broeden slechts enkele paartjes, maar in de winter is de smient talrijk aanwezig. Smienten komen vanuit Scandinavië en Siberië naar Nederland om te overwinteren. Een aanzienlijk deel van de Noordwest-Europese populatie overwintert hier: het zijn er honderdduizenden. Daarom heeft Nederland een extra verantwoordelijkheid om voor de smient te zorgen.

De smient is geen broedvogel in Nederland. Wel doortrekker en overwintenaar bij duizenden. Zijn doortrek geschiedt in najaar en voorjaar van en naar zijn broedgebied, dat ongeveer heel Europa boven de lijn Schotland-Jutland-Polen omvat. Plus Rusland en heel noordelijk Azië in het verdere verlengde daarvan. Zijn winterverblijven zoekt hij in West- en Zuid-Europa, links (op de kaart gezien, dus bewesten) van de lijn Istanboel-Wenen-Hamburg. Ons Nederland daarbij inbegrepen, je kunt in onze wintertijd smientjes in ontelbare troepen tegenkomen in kuststreekwateren, op en om de Wadden, maar ook verder het binnenland in, daar waar binnenwater te vinden is.

Overzomerer doen er hier ook wel eens een aantal, maar het is toch vooral een vogel van onze herfst en onze winter. Waarvan alleen de woerd, het mannetje, dat geestdriftige feestfluitje hanteert. Een juichende prefluit is het, het klinkt alsof hij erbij staat te springen van plezier, telkens weer bij iedere mirlitonstoot die hij weggeeft! Het vrouwtje - het eendje, zeggen de kenners dan; hij is woerd, zij is eend - heeft een heel ander geluid. Een beetje rul geknor of gesnor is het. Vrij laag en donker, maar toch stevig. Dat je het niet zo gauw opmerkt, komt eerder doordat ergens in de buurt akkermachines of verkeer soortgelijke geluiden maken.

Als bij alle eendesoorten is het verschil tussen woerd en eend niet alleen hoorbaar, maar ook goed zichtbaar. Hij is grotendeels grijsbruin, maar heeft een helder oranjebruine kop en een voorhoofd van lichte zandkleur. Grote witte vlekken op zijn voorvleugels en een helemaal witte buik. Wat natuurlijk het best te zien is als hij overvliegt. Al met al een fraai voorjaarskleed met als doel de bekoring van vrouwvolk, maar dat hij hierheen al meebrengt als overwintenaar. Kort voor hij op trekreis gaat uit zijn broedgebieden heeft hij daar een tijdje rondgelopen in een even vaalbruin pakje als het eendje levenslang draagt. Rondgelopen, let wel, eventueel rondgezwommen, maar verder niet. Vliegen is er voor de meeste eendesoorten niet bij in de ruitijd, die ze ieder jaar gedurende een paar weken doormaken als alle gezinszorg achter de rug is. Die bij hen overigens uitsluitend vrouwenwerk is. Wat de smienten betreft kun je in die ruitijd alleen aan de witte

buik en aan de witte schouders de woerd van het eendje onderscheiden. Bij haar zijn de schouders ook wel aan de lichtere kant, maar bepaald nog niet wit.

Geen wonder dat de fluitpret van de woerd in veler mond de naam van de vogel heeft bepaald. Canard siffleur noemen hem de Fransen, Pfeifente de Duitsers. Fluiteend wordt hij trouwens ook in Nederland wel genoemd. Hoe hij hier en daar de naam veiling gekregen heeft, is een raadsel. En hoe de wetenschap aan de naam Anas penelope is gekomen - dat is geen raadsel, maar wel een geschiedenis die je het recht geeft ook tegen de wetenschap eens zoiets als „nou nou” te zeggen.

Linnaeus, de grote 18de-eeuwse Zweedse natuurbeschrijver, was de eerste die de wetenschappelijke naamgeving ordende. Hij kwam op het idee iedere plant en ieder dier een Latijnse of een verlatijnste naam te geven, bestaande uit twee delen: een geslachtsnaam en een soortnaam. Zo noemde hij de smient Anas penelops. Anas (Latijn voor eend) als geslachtsnaam voor al wat eend is - wilde eend, taling, pijlstaart, allemaal kregen ze Anas als eerste naam - en dan penelops, Grieks voor bontgekleurd, geschreven op zijn Latijns, als soortnaam. Maar... toen Linnaeus rond 1750 zijn systeem van deze dubbelnamen in druk uitgaf, stond daar als drukfout in Anas penelope. Alsof het smientje iets te maken had met de vrouw van de Griekse sagenheld Odysseus, Penelope, die op het eiland Ithaka zo trouw op hem wachtte tijdens al zijn omzwervingen! Nu heeft de wetenschap sindsdien niet alleen dat namensysteem van Linnaeus omhelsd, maar zich ook de zogenaamde prioriteitswet als strikte regel gesteld. Die houdt in dat men vasthoudt aan elke wetenschappelijke naam zoals die voorkwam in de eerste openbaar gemaakte beschrijving van de man die voor het eerst ermee voor de dag kwam. Vandaar dat niemand aan die drukfout meer iets heeft kunnen veranderen. Ook Linnaeus niet. Hij ontdekte hem al meteen en in de latere drukken van zijn eigen werk heeft hij hem prompt verbeterd en het smientje weer als Anas penelops aangeduid. Maar in alle andere boeken van alle andere geleerden is het tot vandaag aan toe Anas penelope gebleven. De wetenschap heeft soms meer weg van een wetenschap.

Opvliegende smienten. Foto Wim Smeets

Vroege Vogelwandeling zaterdag 22 maart

Marjan Brouwer

- De wandelwerkgroep van IVN Eemland houdt op 22 maart een Vroege Vogelwandeling. Om 6.30 uur wordt er gestart. Het is dan al een beetje licht en de eerste vogels worden dan al wakker.

- We wandelen door de Vuursche bossen naar De Stulp. De Stulp bestaat voor een groot deel uit heide- en stuifzand. We gaan op zoek naar o.a. de boomklever, boomkruiper, grote bonte specht, roodborsttapuit, het goudhaantje en de boomleeuwerik. Wat we horen en te zien krijgen is altijd weer een verrassing.

Start: Parkeerplaats Kuil van Drakensteyn, Zevenlindeweg 9, Lage Vuursche

Aanvang wandeling: 6.30 uur

duur: 2 - 2,5 uur

Honden mogen niet mee

Koekoek. Foto Alexander van Twillert

Het ochtendkoor, de zangklok en schelden naar de buren

Piet van Dijk

- Voor en rond zonsopgang gaan er in het voorjaar steeds meer vogels zingen. We noemen dat het **ochtendkoor**. Aan de helderheidsgraad van het licht kunnen de vogels zien wanneer het hun beurt is om te zingen. We noemen dat de **zangklok**. Er is een **zangpiek** tijdens de zonsopkomst.

- Het verschil in zang tussen vogelsoorten wordt bepaald door hun uiterlijk én de omgeving waar de vogels voorkomen. Een onopvallende vogel zingt over het algemeen luider dan een

Roerdomp. Foto Alexander van Twillert

vogel met een opvallend verenkleed.

Onopvallende vogels moeten zich juist kenbaar maken met hun zang, terwijl andere vogels meer kunnen imponeren met hun verenkleed.

● Vogels die in een dichte vegetatie leven en broeden, zingen doorgaans luider dan vogels in het open veld. Het hoempen van de **roerdomp** in een dichte rietvegetatie is soms al op twee kilometer afstand te horen. Er is ook groepszang, vooral bekend van putters.

Waarom zingen vogels eigenlijk?

- Vroeger was de enige reden die men bedacht: ze zingen om God te loven
- Imponeren vrouwtjes of vocaal flirten
- Afbakenen terrein oftewel 'schelden naar de burens'
- Plezier maken, uit onderzoeken blijkt dat vogels ook zonder voordeel te behalen zingen, gewoon omdat ze het leuk vinden.

Waarom zingen ze zo vroeg?

- Nog te koud om voedsel te zoeken
- Territorium afbakenen, kan 's nachts zijn afgepakt, ze laten weten: 'ik leef nog'
- Geluid draagt verder in de ochtend
- Minder roofdieren aanwezig
- Hoog testosterongehalte in de ochtend
- Hoe onzichtbaarder hoe meer lawaai
- Koolmees vrouw 's morgens meest vruchtbaar, mogelijk ook andere vogels

Fluiten of zingen vogels?

Vogels zingen, ze fluiten niet. Fluiten betekent geluid door een nauw gaatje persen, maar vogels doen hun snavel juist wijd open en laten hun **syrinx** - een orgaan van spieren en membranen tussen kraakbeenringen in hun luchtpijp - trillen, een beetje vergelijkbaar met onze stembanden.

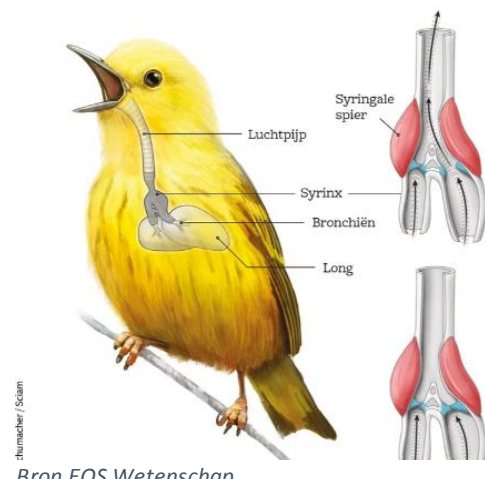
Soms lijkt geluid op naam: **grutto**, **kievit**, **karekiet**, **tjiftjaf**, **koekoek**. Ook wel **vink** (pink), **uil** en **duif** (ui=oe in Midden-Nederlands)

Kneu, **fitis**, **putter** (petitpetit), roepen ook een beetje hun naam

We onderscheiden zang, roep, vluchtroep, alarmroep en soms subroep

SYRINX

Het stemorgaan waarmee vogels hun wonderlijke liederen zingen, heet de syrxinx. Die bevindt zich onderaan de luchtpijp, waar hij zich vertakt in de longen. Door die positie kunnen vogels bij evenveel energieverbruik meer klank produceren. Ze kunnen bovendien spelen met de luchtstroom van de linker- en de rechterlong om verschillende klanken voort te brengen. De oudste vogelfossielen zijn 150 miljoen jaar oud. De gespecialiseerde stemanatomie is mogelijk pas later ontwikkeld.

Bron EOS Wetenschap

Ezelsbruggetjes

- Vink: 'gee-ee-eef mij nog een stukje biskwiet'
- Heggenmus: een piepend kruiwagentje
- Zwartkop en tuinfluiter: een versnelde merel

Overigens zijn er ook soorten die 's avonds beter zingen dan 's morgens vroeg of overdag. Maar dat zijn er niet veel. De **waterrietzanger** is zo'n uitzondering. Ook rond zonsondergang is het vaak rustig weer en vochtig in de atmosfeer.

Gekraagde roodstaart, een van de eerste vogels die je 's morgens kan horen.

Volgorde van ochtendzang in het bos

(ongeveer, kan lokaal verschillen)

- Rond 40 à 60 minuten voor de zon opkomt gaat het snel: je hoort nu de eerste **roodstaarten**, maar ook de **winterkoning**, **leeuweriken**, **zanglijster**, **merel**, **roodborstje**, **heggenmus**, **winterkoning** en **geelgors**. Een halfuur tot zonsopgang de **koekoek tjiptjaf**, **grasmus**, **braamsluiper**, **tuinfluiter**, **pimpel-** en **koolmees**. Niet veel later volgen spreeuw en fitis, terwijl vlak voor zonsopgang ook allerlei vinken van zich laten horen.

● Er zijn onder de zangvogels notoire **nachtzangers**. Zoals natuurlijk de **nachtegaal**; maar ook **rietzangvogels** en de **roodborst** zingen vaak 's nachts. Al heel vroeg, vaak al twee uur vóór zonsopkomst beginnen **zanglijsters** en **merels** te zingen, niet toevallig vogelsoorten met grote ogen. Die vangen veel licht. Daarna haken steeds meer vogels aan, waarna rond zonsopgang de zangpiek is met de meeste soorten en de hoogste activiteit.

● Begin mei is ongeveer de piek van de ochtendzang. De meeste zomergasten (zoals **fitis**, **rietzanger**, **zwartkop**) zijn gearriveerd, terwijl ook de standvogels (**roodborst**, **winterkoning**) nog zingen. Tot ongeveer half juni loont het daarom zeer de moeite om de wekker te zetten en naar de vroege ochtendzang te luisteren. Na de zonnewende op 21 juni neemt de zang snel af. De afnemende daglengte heeft invloed op de hormonen die de zang stimuleren.

● Hoe meer het middaguur nadert, des te meer het gezang afneemt. Hoewel, in mei en juni houdt het gezang gedurende de hele dag in meer of mindere mate aan. Later op de dag is het zelfs eenvoudiger vogelzang te leren herkennen, omdat niet zoveel verschillende soorten door elkaar zingen. Vogels houdens zich meestal verborgen in het bladerdek, waardoor herkennen niet altijd eenvoudig is.

Roodborst. Foto Wim Smeets

Blijft moeilijk: boom herkennen aan z'n knoppen

Piet van Dijk, foto's Simone van Dijk

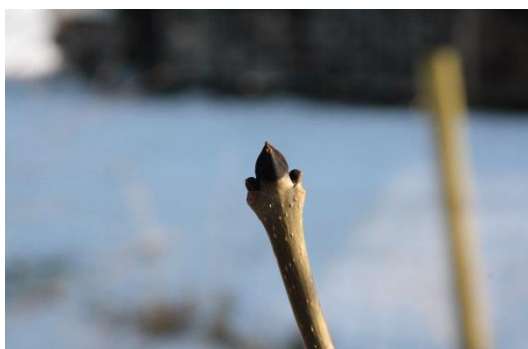
● Hoe kan je een boom herkennen aan z'n knoppen? Wijlen Jeroen Vis, die jarenlang natuurgids was voor IVN Eemland, wist er alles van. Menig IVN-lid heeft wel eens een lesje in boom- en struikknoppen herkennen gehad van hem. Kijken, kijken en onthouden en genieten van de rijke variëteit in boomknoppen, hield hij ons voor. Zelfs in de kale winter valt er dan nog genoeg te ontdekken in de natuur! Simone van Dijk specialiseerde zich erin.

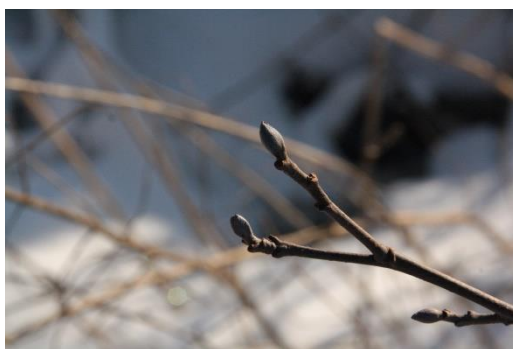
Vlier (waarschijnlijk).

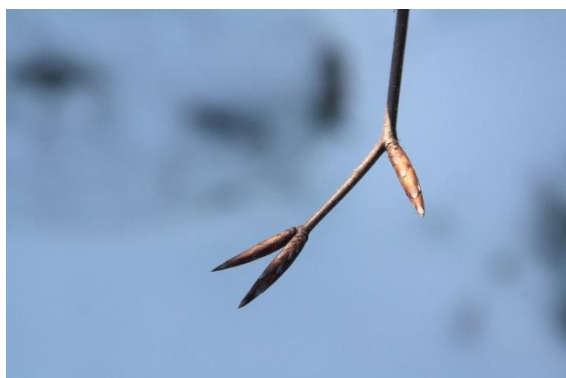
Gelderse roos. De bessen blijven vaak in de winter nog hangen.

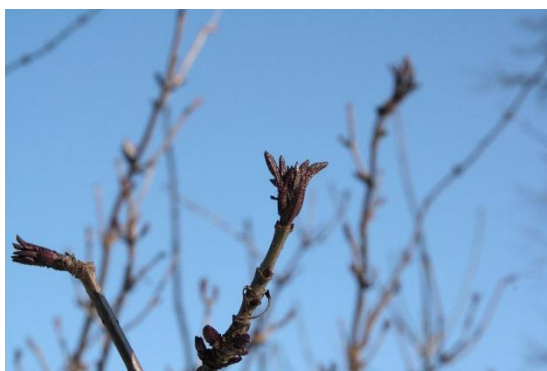
Es.

Els.

Beuk.

Vlier.

Paardenkastanje.

Els.

Bijenhotel verlevendigt winkelstraat Soestdijk

Jaap van den Berg

● Medewerkers van Bikkel4Planet hebben samen met Jaap van den Berg, ook vrijwilliger en IVN-lid, een bijenhotel geplaatst aan de Van Weedestraat in Soest. Die staat naast de brillenzaak Hulleman vlakbij de rotonde Van Weedestraat/Burg. Grothestraat. Het hotel is tot stand gekomen in samenwerking met de Ondernemersvereniging Van Weedestraat, met toestemming van de gemeente Soest. Voor zover Jaap weet is er alleen in Amsterdam een winkelstraat met een bijenhotel. Onlangs werd ook een bijenhotel geplaatst op verzoek van de Vereniging Vrij Polderland.

*Van links naar rechts Jaap, Youri, Daan, Dylan en Willeke bij het bijenhotel.
Er werden ook enkele mezenkastjes opgehangen*

Dit is dé tijd om met volle maan bosuilen te horen

'Ke-wiek, ke-wiek'. Al binnen vijf minuten na de start van de nachtelijke uilenwandeling rond Lage Vuursche laat de bosuil, een vrouwtje, zich horen. Dan moet er ook een mannetje zijn waar ze op reageert. En jawel, even later klinkt het spookachtige geluid. De paarvorming van de bosuilen is begonnen.

Lage Vuursche

Wie in of vlakbij een bos woont, heeft geluk. Als het droog is en weinig waait, is de kans in deze periode van het jaar groot om in het donker bosuilen te horen. Het bos in, dat mag niet 's nachts. Staatsbosbeheer De Vuursche en IVN Eemland (IVN staat voor Instituut voor Natuureducatie) organiseren af en toe uilenwandelingen in december en januari, waar bij uitzondering mensen 's nachts het bos in mogen. Mits ze zo weinig mogelijk verstoren, dus geen zaklampen aan of hard praten, is het devies, want de natuur heeft belang bij duisternis en stilte.

Uilenkasten

De bosuilwandelingen zijn snel volgeboekt, er is veel interesse voor, vertelt Len de Goede. Zij is coördinator van de werkgroep uilen van het IVN Eemland. De werkgroep bestudeert en vertelt het publiek over uilen en hangt uilenkasten op in de regio.

▲ Het Pluismeer bij maanlicht. FOTO'S MARGOT SCHULTE/AD

Want er zijn niet zo veel holle bomen, zeker niet in bewoond gebied. Niet alleen voor de bosuil, ook voor de ransuil, de steenuil en de kerkuil worden her en der uilenkasten neergezet. Vorig jaar maakten daar vier bosuilen, veertien kerkuilen en 26 steenuilen gebruik van.

„Door het natte voorjaar waren er vorig jaar weinig muizen, waardoor uilen minder eieren legden”, legt De Goede uit. „Na een betere periode, waarin de muizenstand zich herstelde, kwam er weer een erg natte periode, waardoor het gras niet gemaaid kon worden. Hierdoor konden de uilen niet goed jagen. Daarnaast hebben uilen in het hele land te maken met een sterke

afname van insecten, waardoor met name de steenuilen meer problemen hebben hun jongen groot te brengen.”

Zijn er in de Soesterduinen de laatste jaren om onverklaarbare redenen – misschien de vele loslopende honden? – minder bosuilen te horen of te zien, rond Lage Vuursche is dat nog wel het geval. Een paar weken geleden in december was het regenachtig en waaide het. Geen uil liet zich zien of horen en de wandelaars moesten het doen met afgespeelde geluiden. Eén seconde was er één uil te horen.

Deze zaterdagavond hebben de wandelaars meer geluk. Volop verlicht door de maan, die voor 95 procent vol

is, wandelen zo'n dertig deelnemers zwijgend over de Stulpsewaan, een breed bospad omzoomd door grote beuken. De planeten Venus, Mars, Jupiter en Saturnus zijn deze avond ook nog eens goed te zien. „Wat is er mooier dan met volle maan door het bos te kunnen lopen”, zegt Thon Stoffelen, een van de uilengidsen.

Spookachtig

Toch ontkomt niet iedereen eraan om zacht met elkaar te praten. Een paar horen op eens 'ke-wiek, ke-wiek'. „Stil”, zegt Stoffelen. Iedereen staat stokstijf stil: een bosuilmannetje. En dan klinkt onmiskenbaar het holle, spookachtige en beverige geluid van het reagerende mannetje. Hij waarschuwt andere mannetjes niet binnen zijn gebied te komen – dat kan wel zo hectare groot zijn – en hij lokt vrouwtjes met zijn roep.

Bij het Pluismeer pakt uilengids Jos van Asselt een bosuifluitje. En dan maar hopen dat een uil reageert. Dan klinkt het plotseling over het Pluismeer: oe-woe-oe-hoe. Spookachtig...

Verslag uit AD over de uilenwandeling van januari.

Laatste kans om bijna 200.000 bomen te redden

Persbericht Meer Bomen Nu

● Zo'n 200.000 jonge bomen staan klaar om opgepikt te worden om een nieuw thuis te krijgen. Iedereen die plek heeft, kan op 1 en 2 maart een tweedekans-zaailing afhalen op een van de 33 locaties door heel Nederland. Duizenden vrijwilligers hebben deze jonge bomen in de afgelopen wintermaanden gered van plekken waar ze geen kans hadden op te groeien. Deze overdaad die de natuur biedt, zet Meer Bomen Nu in om Nederland sneller en leuker te vergroenen.

Fotograaf: Gabriela Hengeveld

33 ophaalplekken voor gratis bomen

● De inheemse zaailingen worden op 33 plekken door heel Nederland gratis uitgedeeld. Deze ophaalplekken zijn te vinden op meerbomen.nu/bomensale of in de [app](#). Belangstellenden kunnen zich hiervoor gratis aanmelden en een advies krijgen van de [Bomenvinder](#) over welke bomen het beste in hun omgeving passen.

● In de provincie Utrecht zal er tweemaal worden uitgedeeld in Utrecht-stad, en ook de Meern, **Amersfoort** en Doorn hebben ophaalpunten. De zaailingen zijn tussen de 50 en 200 cm groot, en worden aangeboden met kale wortel. Per ophaalplek heeft de natuur een ander assortiment gegeven. Aanmelden is verplicht, maar het reserveren van specifieke bomen is niet mogelijk. We helpen iedereen met het uitzoeken van de beste mix voor je plek en onze biodiversiteit. De hele verplant-agenda van Utrecht is te vinden op meerbomen.nu/utrecht

Al 2,5 miljoen tweedekans bomen verplant

● Meer Bomen Nu is een landelijke burgerbeweging en zet zich in voor het planten van meer bomen. In elke provincie zijn lokale oogstgroepen actief om kansarme bomen te redden. Deze worden in regionale bomenhubs opgeslagen en weer uitgedeeld. De bomen worden verplant in de winter, omdat ze dan in rust staan.

● Elke winter organiseert Meer Bomen Nu 3 grote uitdeeldagen (december, februari en maart), zodat de boompjes op tijd worden herplant. Tijdens de uitdeeldagen van december en februari vonden al een kleine 300.000 bomen een nieuw thuis. Meer Bomen Nu is nu voor het vijfde winterseizoen actief en de teller staat nu op ruim 2,5 miljoen verplante bomen. **De hele winter door kan men helpen en bomen direct ophalen.**

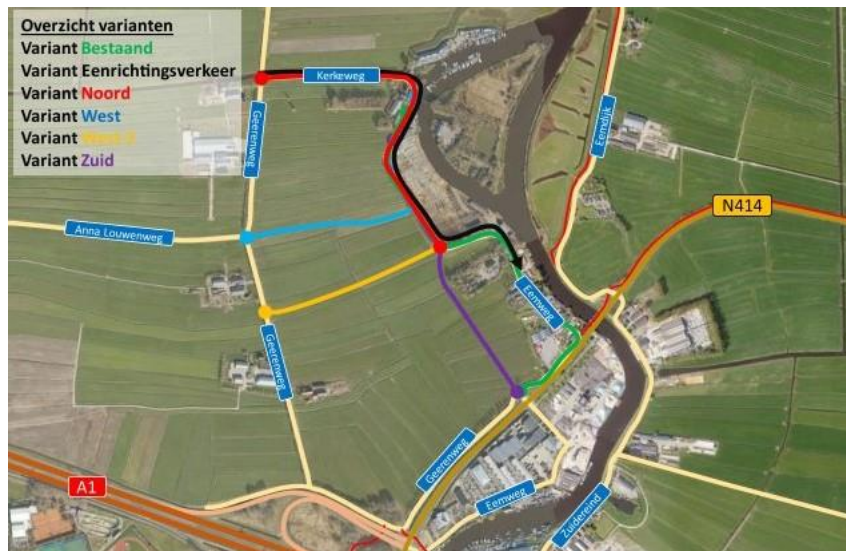

Foto Joris van Egmond.

‘Geen woningen, maar natuurgebied op Ocrietterrein’

Piet van Dijk

- De gemeente Eemnes wil een nieuwe weg aanleggen bij Eembrugge. Zo hoeft al het verkeer dat straks naar de nieuwe wijk (max. 120 woningen) op het voormalige Ocrietterrein gaat, niet dwars door de smalle bebouwde kom van Eembrugge. De weg wordt 400 meter lang (zie paarse weg op kaartje).

Voor het verkeer naar de nieuwe wijk zijn diverse varianten ontwikkeld. Eemnes heeft voorkeur voor een nieuwe weg, de paarse weg (Variant Zuid). Tussen de rode weg en de Eem ligt het voormalige Ocrietterrein. De groene weg (Eemweg) loopt dwars door het dorp Eembrugge dat onder Baarn valt.

- De stichting Behoud de Eemvallei, gevestigd in Baarn, is tegenstander van nieuwbouw, omdat de stikstofemissie vanuit die wijk mogelijk te groot wordt en de druk op het bestaande Natuur Netwerk Nederland, oostelijk aangrenzend aan het plangebied langs de Eem. Is het niet beter het Ocrietterrein te bestemmen als natuur, vraagt de stichting zich af in een inspraakreactie.

Grutto's. Foto Alexander van Twillert

- „De inwoners van Eembrugge zullen dat zeker toejuichen. Dat zou de Eemvallei-omgeving een zeer grote natuurimpuls geven. Daar kan dan een speciaal gebied voor de met uitsterven bedreigde grutto's worden ingericht. De provincie Utrecht wil de natuur in het landelijk gebied versterken en nieuwe natuur mogelijk maken. Geld daarvoor ligt bij de provincie al te wachten”, aldus secretaris Kees Koolmees.

- Mochten de wijk en de nieuwe weg er toch komen, dan blijft het stukje weiland tussen de Eemweg en de nieuwe weg weiland, vindt de gemeente Eemnes. De stichting stelt voor om dat stuk weiland dan in te richten als natuurgebied, als natuurcompensatie voor de aanleg van de weg. De gemeenteraad van Eemnes beslist binnenkort.

Meld je aan als energieboswachter!

Persbericht Natuur en Milieufederatie Utrecht

- De Natuur en Milieufederatie Utrecht zoekt nieuwe lichten **energieboswachters** om lokale energieprojecten te versterken met natuur.

- Na drie succesvolle edities start de Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU) in april opnieuw met de training energieboswachter. In drie maanden tijd worden enthousiaste, betrokken Utrechters opgeleid tot burgerexpert voor natuurinclusieve zon- en windparken. Want de insteek van de training is: ieder energieproject kan de lokale biodiversiteit en natuur versterken.

- Om aan onze energievraag te kunnen blijven voldoen, zijn zon- en windparken onmisbaar. Deze energieprojecten bieden **ook een kans om de lokale natuur een boost te geven**. Door slimme aanpassingen in de inrichting kunnen ze bijdragen aan natuurherstel en -versterking. De training Energieboswachter leert deelnemers hoe deze kansen optimaal benut kunnen worden.

- „In de provincie Utrecht worden de komende jaren nieuwe zon- en windparken aangelegd”, aldus Anne Slabbekoorn, projectleider energietransitie. „De aanleg van nieuwe zon- en windparken moeten we zorgvuldig doen, niet alleen met aandacht voor mensen, maar ook voor natuur, biodiversiteit en ons landschap.’ De toekomstige energieboswachters gaan ervoor zorgen dat zon- en windparken een bijdrage leveren aan een groener Utrecht.”

Opgeleid tot burgerexpert

- Tijdens de training bieden deskundigen en gastsprekers de deelnemers tools en informatie die nodig zijn om zon- en windprojecten te beoordelen op de effecten voor natuur en biodiversiteit. **De training is bedoeld voor leden van energiecoöperaties, lokale burgerinitiatieven, verenigingen voor dorpsbelangen en iedereen die actief is in een lokale natuur- of milieuorganisatie in Utrecht.**

- Na afronding ontvangen de energieboswachters een certificaat en worden ze onderdeel van een expertpool. De totale tijdsinvestering is ongeveer 50 uur, inclusief zelfstudie en praktijkopdrachten. De Natuur en Milieufederatie vraagt deelnemers om een eigen bijdrage van €49,- per persoon. Aanmelden kan tot uiterlijk 21 maart.

- Het complete programma en het aanmeldformulier is te vinden op:

<https://www.nmu.nl/project/training-energieboswachter/>

Ook de natuur kan een boost krijgen, meent de NMU, door energieboswachters. Foto genomen bij Pluismeer Lage Vuursche

Stand van de natuur centraal op excursie Den Treek

Paul Vriesekoop, IVN Amersfoort

● Tijdens de natuurexcursie **Stand van de natuur& klimaatverandering op Landgoed den Treek** nodigt IVN Amersfoort u uit om samen de fascinerende veranderingen in de natuur te verkennen, veroorzaakt door menselijk handelen, dieren en het weer. We gaan niet alleen kijken, maar ook in gesprek over wat we waarnemen en beleven.

Het Hazewater op landgoed Den Treek.

● **Wat kunt u verwachten?** • Dilemma's bij het beheer van Het Hazewater: Welke keuzes moeten we maken om dit waardevolle ecosysteem te behouden? • De mismatching van trekvogels: Hoe beïnvloeden klimaatveranderingen hun migratie en wat betekent dit voor de biodiversiteit? • Het aanpassingsvermogen van bomen: welke soorten kunnen overleven in een veranderend klimaat en wat leren we daarvan? • Lessen uit de massale sterfte van sparren: wat onthult deze crisis over onze bossen en hun toekomst? • Onze relatie tot de natuur: wat betekenen we als recreanten, boswachters of sporters voor het ecosysteem? • Verscheidenheid aan natuur: welke verrassende flora en fauna ontdekken we op deze locatie? • Acties voor thuis: wat kunt u zelf doen in uw (gevel)tuin of op uw balkon om de natuur te ondersteunen?

● En er is nog zoveel meer te bespreken! Heeft u interesse in de veranderingen in onze natuur en wilt u hierover in gesprek gaan tijdens een inspirerende wandeling? Dan bent u van harte welkom! Datum: **zondagmiddag 16 maart**

Tijdstip: **14.00 – 16.00 uur**

Startlocatie: **Parkeerplaats ISVW, Dodeweg 8, 3832 RD Leusden**

Kosten: **gratis**

Aanmelden: **niet nodig**

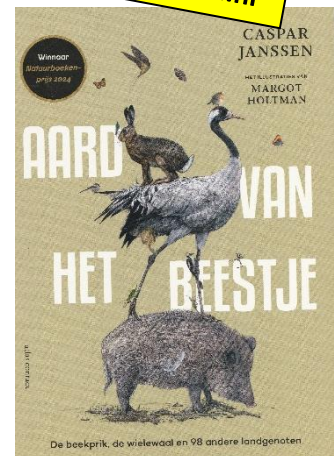
Wil je alle informatie over excursies, lezingen en cursussen ontvangen van de afdeling IVN Amersfoort in maart, mail dan naar secretaris@ivn-eemland.nl. Dan krijgt u De Vooruitkijker, het complete maandprogramma van IVN Amersfoort digitaal!

BOEKBESPREKINGEN

Aard van het Beestje

● Bij Uitgeverij Atlas Contact Amsterdam/Antwerpen verscheen in 2023, herzien in 2024, een verzameling van artikelen van Caspar Janssen die 100 soorten dieren beschrijft. Elk artikel in *Aard van het Beestje* is voorzien van een illustratie van Margot Holtman. Het is een schatkist vol kleine portretjes van allerlei soorten dieren en vertelt ook een groter verhaal over de staat van onze omvang met het Nederlandse Landschap. Het is een fascinerend boek, dat makkelijk leest. Hieronder het artikel over de kleine ijsvogelvinder. Een aanrader!! (PvD)

Tips welkom!
communicatie
@ivn-eemland.nl

De kleine ijsvogelvinder

Het is nog maar de vraag of het gaat lukken vandaag, zegt Henri Peters, die al 27 jaar op een vaste route op landgoed Leusveld als vrijwilliger vlinders telt. Gisteren, met mooi weer, had hij nog tien kleine ijsvogelvinders geteld, maar nu betreft de lucht als we het bos in lopen. Goed voor de suspense, maar ik zou nu eindelijk wel eens een kleine ijsvogelvinder willen zien.

Sommige soorten associeer je met mooie plekjes, en sommige namen van soorten suggereren grote schoonheid. De kleine ijsvogelvinder doet beide. Ik denk dan aan vochtig loofbos, met open plekken, met her en der een stromend beekje. De naam ijsvogelvinder heeft niet direct met de nabijheid van de ijsvogel te maken, wel met het subtiele blauw aan de onderkant van zijn vleugels. Maar toch: op dit landgoed, dat weer onderdeel is van een groter natuurgebied tussen de Veluwe en de IJssel, komt ook de ijsvogel voor, en nog veel meer vogelsoorten die duiden op een afwisselend gebied, variërend van de vijf spechtensoorten tot de geelgors, de kneu en havik en wespandief.

Dan weet je dat het best goed zit.

De kleine ijsvogelvinder is tamelijk zeldzaam, of beter: zeldzaam geworden. In de jaren negentig stortte de populatie in. In die tijd verdween ook de grote ijsvogelvinder als 'standvinder' uit Nederland. De kleine ijsvogelvinder is afhankelijk van de waardplant kamperfoelie, ze zet haar eitjes af op de exemplaren van de planten die in de halfschaduw staan, in vochtige loofbossen, en dan vooral aan de bosranden. De nectar haalt de vlinder dan weer vooral van bramen.

Voorheen kwam de kleine ijsvogelvinder voor in zowat alle loofbossen in het oosten en zuiden. Het ging mis door verdroging vooral, en door vermessing, die bosranden versneld deed dichtgroeien. Maar ook te grootschalig bosbeheer bleek funest voor de kleine ijsvogelvinder: het ontstaan van grote kapvlakten met rechte bosranden.

Hier op het landgoed zag Peters aan zijn telresultaten dat het de verkeerde

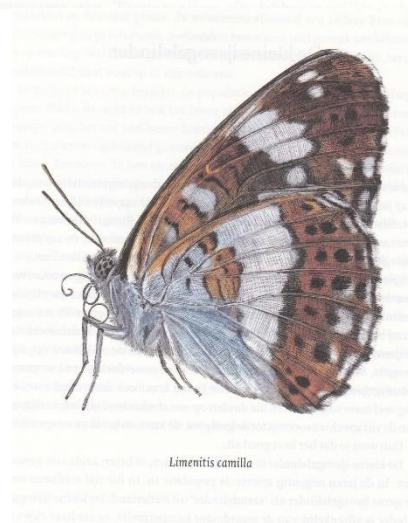
kant op ging met de ijsvogelvinder. Hij vermoedde dat het kwam doordat het te donker werd. Op initiatief van De Vlinderstichting greep Natuurmonumenten, de beheerder, in. In de bosranden werden inhammen gemaakt, met ruimte voor struiken als de wilde kamperfoelie, maar ook voor beschutte, zonbeschenen plekken voor nectarplanten. In feite een imitatie van het hak-houtbeheer, uit de tijd dat boeren en landgoedeigenaren nog hout uit de bosranden oogstten.

Niet alleen met de kleine ijsvogelvinder gaat het sindsdien de goede kant op, ook met andere vlindersoorten, zag Peters aan zijn telresultaten. 26 dagvlindersoorten heeft hij aangetroffen op zijn vaste route; in het complete natuurgebied komen nog meer soorten voor, in aantallen die geleidelijk aan zijn gestegen.

Wat de suspense betreft: die is al bijna direct weg. De bewolking verdwijnt, de zon schijnt nu door de bomen en al na een minuut of tien zien we de kleine ijsvogelvinder in de typische vlucht, eerst fladderen en dan zweven.

Dan zien we ijsvogelvinders op kamperfoelie, ijsvogelvinders op bramen, tientallen telt Peters er uiteindelijk. En tientallen atalanta's, gehakelde aurelia's, zandoogjes, koevinkjes, om maar een paar soorten te noemen. 'Nou, de junidip is wel voorbij,' concludeert Peters. Voor mij is het alweer een tijdje geleden dat ik zoveel dagvlinders tegelijk zag. Typisch beeld: we volgen een ijsvogelvinder die van een bramenstruik het bos in vliegt. Precies op een zonbeschenen vierkante meter tussen de bomen landt hij, om zich op te warmen.

We zien nog veel meer, maar je moet oppassen voor overdosering. De stemming is in ieder geval opperbest wanneer we het bos verlaten.

Leven op aarde

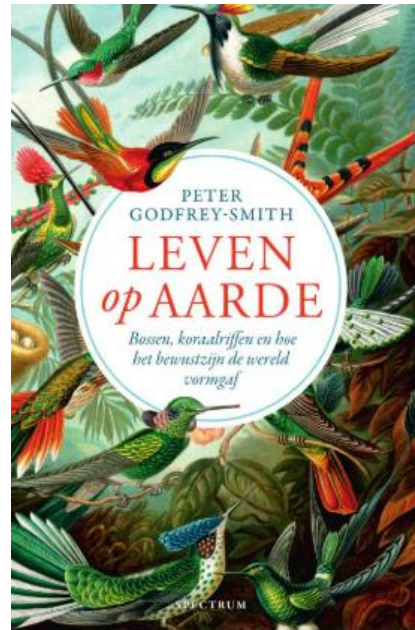
- Als we de geschiedenis van de aarde in één jaar zouden samenpersen, zou de mens pas in het laatste halfuur op het toneel verschijnen. Alle levende organismen samen vormen daarentegen veel meer dan zo'n flinterdun moment uit de historie: al 3,7 miljard jaar is er leven op aarde.

- Wat hebben deze bacteriën, dieren, planten en andere organismen al die tijd gedaan? In *Leven op aarde* (2024) laat Peter Godfrey-Smith ons op een nieuwe manier kijken naar levende wezens en hoe ze onze planeet hebben gevormd. Wat gebeurt er wanneer we de organismen zien als actieve oorzaken van het evolutionaire proces, en niet alleen maar als het resultaat ervan?

- Godfrey-Smith neemt ons mee op een overweldigende reis langs de geschiedenis van het leven op aarde. Hij bezoekt Rwandese gorilla's en Australische prieelvogels, gaat terug naar de koraalriffen en octopussen en bestudeert de invloed van taal en schrift. Daarnaast verdiept hij zich in de verantwoordelijkheden van ons als mens op het gebied van de bio-industrie, het behoud van leefgebieden, klimaatverandering en dierproeven.

- Godfrey-Smith biedt ons een nieuw beeld van het leven op aarde en laat zien hoe we de uitdagingen van onze tijd, het Antropoceen (het tijdperk van de mens), het hoofd kunnen bieden. *(persbericht uitgeverij)*

De evolutie van schoonheid

- Dit is wel een van de meest verrassende natuurboeken (uit 2018) die ik de afgelopen jaren heb gelezen. Ik vind het zelfs spectaculair. Evolutiebioloog Richard Crum toont aan dat niet alleen natuurlijke selectie (wie past zich het best aan), ontdekt door Charles Darwin, bepaalt hoe de natuur er nu uit ziet. Hij haalt ook een door darwinianen weggestopte theorie van Darwin weer boven water dat er nog een ander proces meespeelt: seksuele evolutie, oftewel, selectie op schoonheid.

- Met tal van voorbeelden en bewijzen toont hij aan dat vrouwtjes (vooral van vogels, later ook bij andere dieren en planten ontdekt) vaak ook een mannetje selecteren op de pracht van zijn verenkleed en zijn baltsgedrag. Niet dat het mannetje haar en haar kroost het best kan beschermen, of dat hij beter in staat is vijanden te weren of meer dan een ander mannetje in staat is genoeg voedsel te vinden, zijn bepalend. Nee, puur de selectie op aantrekkelijkheid. Lijnrecht tegenover natuurlijke selectie. Juist daarom is er zo oneindig veel variatie. Vrouwen bepalen! (PvD)

Jaarverslag 2024 van de roofvogelwerkgroep

Martine van der Kaa

- In 2024 was de ijver en saamhorigheid in onze groep van 10 personen prima, dankjewel allemaal. Helaas liet het weer het behoorlijk afweten, zodat we minder het veld in konden, dan we gewild hadden. Zoals altijd is nauw samengewerkt met de IVN werkgroep uilen.
- De broedresultaten waren dit jaar wisselend: De havik lijkt zich in een vrije val te bevinden, slechts 2 bewoonde nesten gevonden, maar die hadden allebei 3 jongen en dat is weer hoopvol. De buizerd is de laatste jaren stabiel en hetzelfde geldt voor de torenvalk. Positief is dat we 3 sperwernesten hebben gevonden, al was er dan ook 1 gepraedeerd en 1 te laat om te ringen. De boomvalk is stabiel en nieuwkomer Bruine Kiekendief een echte bonus.

Roofvogelnesten Soest	2020	2021	2022	2023	2024
Buizerd, nesten opgebouwd		10	6	8	8
Buizerd, succesvol gebroed	7	2	5	7	8
Buizerd, jongen	12	4	7	15	10 ¹
Buizerd, geringd	8	4	7	12	7
Havik, nesten bewoond	6	10	4	4	2
Havik, jongen	10	25	8	12	6
Havik geringd	7	22	5	9	6
Sperwer, nesten bewoond	0	2	0	0	3
Sperwer, jongen	0	2	0	0	6 ²
Sperwer, geringd	0	1	0	0	2
Boomvalk, nesten bewoond	0	1	1	2	2
Boomvalk, jongen	0	3	4	2	2 ³
Boomvalk, geringd	0	3	4	2	1
Torenvalk, kasten bewoond	4	4	4	6	5
Torenvalk, jongen	19	20	19	21	19
Torenvalk, geringd	19	20	18	19	19
Bruine Kiekendief nest ⁴					1
Bruine Kiekendief jongen geringd					1

De digitale verwerking van de gegevens wordt nu over meer personen verspreid en er wordt onderzoek gedaan naar een methode om de gegevens direct in het veld digitaal in te voeren. Dat zou een hoop werk schelen en de kans op fouten verminderen. 2025 wordt een proefjaar.

We gaan er weer voor in 2025.

---

¹ Mogelijk 1 of 2 meer. Omdat sommige nesten niet konden worden geklommen.

² 1 nest gepraedeerd, minimaal 2 dode jongen en 1 nest gevonden toen de jongen al waren uitgevlogen

³ Een nest pas gevonden toen de jongen waren uitgevlogen

⁴ Nest uitgemaaid, aantal jongen onbekend. 1 overlevend jong was in een holletje in het gras neergezet, dat is uitgevlogen.

NIEUW!

Op 12 maart verschijnt **Stuwwal in het laagland.**

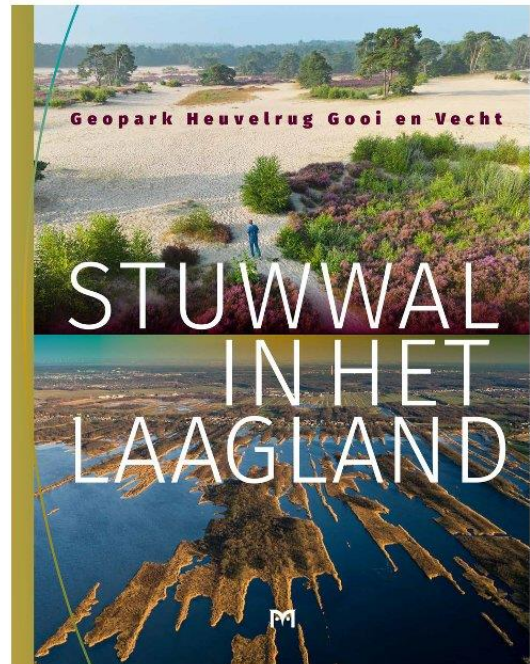
Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht

bij Uitgeverij Matrijs!

Tussen het Gooimeer in het noordwesten en de Nederrijn in het zuidoosten ligt het stuwwallengebied van het Gooi en de Utrechtse Heuvelrug. De Heuvelrug is zo'n 150.000 jaar geleden ontstaan, toen landijs vanuit Scandinavië over Nederland schoof en oude rivierafzettingen opstuwde. Van Huizen tot Rhenen tekenen deze hoogten zich over een afstand van zo'n 50 kilometer duidelijk af boven het omringende laagland.

Deze hoge zandgronden vormen – na de Veluwe – het op een na grootste bosgebied van Nederland en worden omringd door een gordel van waterrijk land. In het westen ligt het Vecht- en plassen gebied, in het zuiden het Kromme Rijngebied en in het noordoosten ligt Eemland, genoemd naar de rivier de Eem. De relatie tussen de onderling verbonden hoge en lage gebieden, de interactie tussen mens en water en de wisselwerking tussen stad en platteland hebben hier in een bestek van eeuwen het landschap vormgegeven.

Stuwwal in het laagland maakt dit gelaagde landschap leesbaar aan de hand van een groot aantal geosites. Van de kliffen van de voormalige Zuiderzeekust, langs stuifzand en polderland, tot de Grebbeberg bij Rhenen worden de hoge gronden en lage landen in kaart gebracht.

Stuwwal in het laagland.

*Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht /
Ronald van Balen, Wim Hoek, Luuk Keunen
en Piet Verdonshot*

176 pagina's | full colour | rijk geïllustreerd |
hardcover | 22 x 28 cm |
ISBN 978-90-5345-617-0 |
€29,95

Deze uitgave werd gemaakt
in samenwerking met
Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht

*Neem voor een persexemplaar contact op met
Uitgeverij Matrijs.*

030-2343148
uitgeverij@matrijs.com
www.matrijs.com

Voorjaar in de lucht: al veel wulpen

Hayo Nijenhuis

● Zaterdag 1 maart is er weer de maandelijkse telling van de vogels in en om het waterwingebied van Vitens aan de Westdijk bij Bunschoten-Spakenburg.

● Je bent van harte welkom om mee te doen. Als je een kijker hebt: neemt hem mee! En, als je 'm hebt, je telescoop.

● De telling is bedoeld om van elkaar te leren: er wordt op een prettige manier met elkaar omgegaan en alle aanwezigen kunnen meekijken in de aanwezige telescopen. Het gaat dus vooral om het plezier van met elkaar vogels kijken en leren kennen. De tellingen zijn open voor iedere belangstellende, dus neem je partner, vriend, buurman, kind enz. mee.

● Het voorjaar zit in de lucht, dus de vogelpopulatie verandert nu snel. Er zijn grutto's gesignaleerd in de polder, hopelijk krijgen wij ze te zien.

Wintergasten als kolganzen, smienten, nonnetjes en brilduikers nemen nu snel in aantal af. Wulpen worden momenteel vaak gezien in de polder en wellicht zijn de tureluurs weer waar te nemen.

● Ook de eerste kleine zangertjes zijn hopelijk weer te zien en/of horen. Kortom: er zijn altijd leuke momenten voor vogelaars te beleven!

Datum: 1 maart 2024.

Locatie: gebied van Vitens, Westdijk Spakenburg, op de dijk bij het gemaal in de Noorderwetering, op de dezelfde locatie als vanouds.

Tijd: 9.00 tot 10.00 uur.

Graag tot ziens a.s. zaterdag!

Hayo Nijenhuis
coördinator IVN Natuurwerkgroep Bunschoten
coördinatiegroep Vogelwacht Amersfoort
tel. 0619499979

Wulp. Foto IVN Oss

Jaarverslag 2024 van de Libellen- en Vlinderwerkgroep van IVN Eemland

Inleiding

Ieder jaar fluctueren de aantallen vlinders en libellen onder andere naar gelang de weersomstandigheden. Het jaar 2023 was heel nat en de eerste helft van 2024 deed daar niet voor onder. In de ruim 15 jaar dat we actief zijn zagen we bij het begin van het telseizoen nog nooit zoveel water staan in de gebieden die wij monitoren. Daarna werd het een gemiddeld tweede halfjaar.

De Vlinderstichting sprak over 2023 als het slechtste jaar voor de dagvlinders sinds het begin van het Meetnet in 1990. Ook dit jaar verliep treurig met bijvoorbeeld weinig kleine vuurvlinders in mei en veel minder algemene vlinders gedurende de zomer. In september vlogen veel dagpauwogen maar deze konden het jaar niet goedmaken. De slechte resultaten passen in de trend waarin over de jaren heen een afname van dagvlinders is te zien. Die neerwaartse trend wordt volgens de Vlinderstichting niet zo zeer veroorzaakt door het weer maar meer door het intensieve gebruik van ons land, versnippering van leefgebieden, vermesting door teveel stikstof, klimaatverandering en de daarmee samenhangende verdroging. Ook de libellen vlogen minder in 2023 en 2024 en ook dit past in een trend van de afgelopen jaren. Hoe langer hoe meer komen ook bestrijdingsmiddelen in beeld als een mogelijke oorzaak van de achteruitgang van soorten vlinders en libellen.

Zuidelijke keizerlibel met als belangrijk kenmerk de blauwe zadelvlek

Het voorgaande is niet zomaar te vertalen naar de monitoringsresultaten van de Libellen- en Vlinderwerkgroep van IVN Eemland. Door ons wordt niet op de systematische manier gemonitord als in de Meetnetten van de Vlinderstichting. We zijn dit jaar 31 keer gaan

inventariseren met gemiddeld 4 personen. Ook dit jaar liep een aantal mensen van de IVN-Gidsenopleiding mee. Op Waarneming.nl werden bijna 400 soorten insecten ingevoerd.

In Eemland zagen we 14% meer libellen en 30% minder dagvlinders dan vorig jaar. Door onze wijze van monitoren hebben vergelijkingen van jaar op jaar veel minder betekenis dan bij de officiële meetnetten. Bijlage 1 gaat traditiegetrouw in op een aantal factoren die in het algemeen van invloed zijn op de resultaten van inventarisaties.

Zwervende heidelib, van andere heidelibellen te onderscheiden door gekleurde vleugeladers

We inventariseren in de volgende gebieden: De Stulp met het Gentianenven en het Pluismeer, het Nonnenland, Pijnenburg/De Wiek, Op Hees en Soesterveen, het Vitensterrein in Soestduinen, de Vliegbasis Soesterberg en mijn vlinder- en libellenroutes in de Soester polder. Ook worden in de winter in Soest eitjes geteld van de sleedoornpage. Deze activiteiten komen achtereenvolgens aan bod. Per gebied laten we wat resultaten zien m.b.t. libellen en dagvlinders. Daarbij nemen we ook enkele andere, wat bijzondere insecten mee. De bijlagen 2 en 3 geven voor libellen en dagvlinders wat cijfers per soort en gebied.

De Stulp en het Nonnenland in Baarn en Lage Vuursche

Op de terreinen van **Staatsbosbeheer** is in 2024 één keer meer geïnventariseerd dan in 2023 (zie bijlage 1). Het aantal libellen ligt weer ongeveer op het niveau van vóór 2019. Het aantal soorten heeft zelfs het recordjaar 2023 overschreden, maar dat is echt toeval.

Op **De Stulp** zijn vooral de directe omgeving van het Pluismeer en het Gentianenven interessant. Het **Pluismeer** ligt aan de zuidwestelijke kant van de Stulp. Het is omgeven door bos en struikheide. Hier zagen we 21 soorten libellen. Het gebied is rijk aan bloedrode

heidelibellen, koraaljuffers en watersnuffels. De laatste – overigens zeer algemene - soort vinden we vrijwel uitsluitend hier. Het is een liefhebber van grote vennen met een bladerrijke bodem. Bij de start van onze tochten in het voorjaar patrouilleren altijd wel enkele - niet zo algemene – smaragdlibellen, vergezeld door viervlekken, gewone oeverlibellen en grote keizerlibellen. Dit jaar zagen we voor het eerst een **zuidelijke keizerlibel**, zie tekstvak. Ook de zwervende heidelibel liet zich weer eens zien.

Zuidelijk

Een aantal soorten insecten heeft de term zuidelijk in de naam. Dit duidt er op dat ze vanuit het zuiden ons land hebben bereikt. Vooral klimaatverandering zal de reden zijn. Van de vier in Nederland voorkomende libellensoorten met de term zuidelijk hebben we er de laatste paar jaar drie gezien. De zuidelijke glazenmaker zagen we in 2019 en 2022 en de zuidelijke keizerlibel troffen we dit jaar voor het eerst aan. Miranda had er al eens een gespot in 2021. In 2023 zag ik de zuidelijke heidelibel in het Baarnse Bos. Nog één te gaan: de zuidelijke oeverlibel!

Daarnaast zijn er nog veel meer soorten libellen die vanuit het zuiden ons land ingetrokken zijn zoals bijvoorbeeld koraaljuffers, gaffelwaterjuffers, blauwe breedscheenjuffers en vuurlibellen.

Aan de noordoostelijke kant van de Stulpheide ligt het kleinere **Gentianenvén**. Het is deels omgeven door natte heide. Dit jaar troffen we hier 20 soorten libellen aan. Ook dit jaar was het Gentianenvén in het voorjaar overvol maar anders dan vorig jaar bleef er ook in de zomer nog redelijk wat water staan. We zagen dit jaar rond het Gentianenvén 10 venwitsnuitlibellen en 5 Noordse. Ook de laatste soort is tegenwoordig zeldzaam. Witsnuitlibellen zien we op De Stulp alleen rond het Gentianenvén, zie ook figuur 1. Joke zag hier een zeldzame vorm van de koraaljuffer, de forma melanogastrum, een vrijwel zwart gekleurd vrouwtje. Drie jaar eerder zagen we deze vorm hier ook. En de zwarte heidelibel liet zich ook dit jaar weer zien.

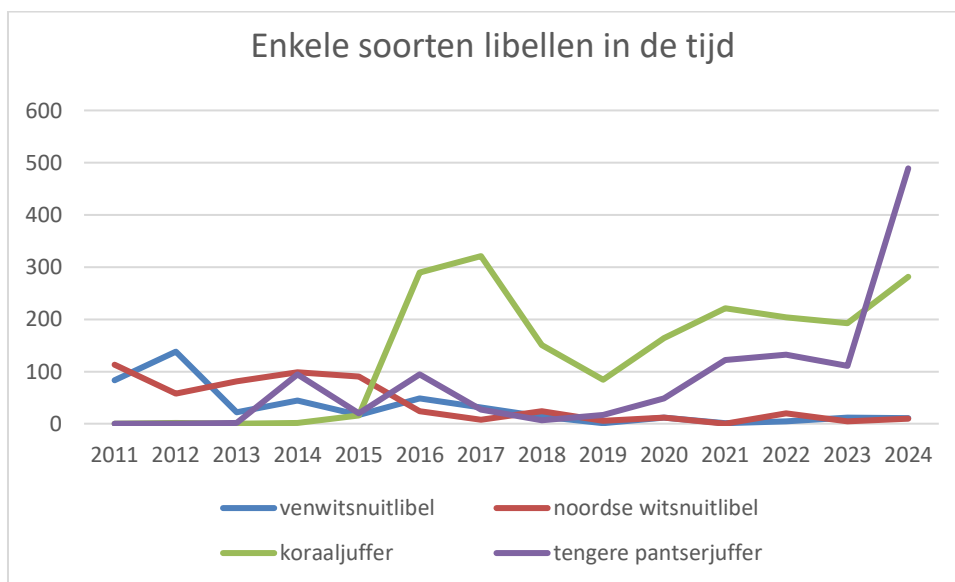

Eileggenbosknobbeldas

Tengere pantserjuffers zagen we de afgelopen jaren vooral hier. Nu kwamen er vele honderden voor, zie figuur 1. Daarnaast vlogen er zeldzame tangpantserjuffers en zwervende

pantserjuffers. Van de gewone pantserjuffer zagen we alleen een exemplaar in het Nonnenland en een in het Soesterveen. Zo gewoon zijn ze trouwens niet meer; ze zijn sinds kort geclassificeerd als vrij algemeen.

Het **Biezenven** ligt tussen het Pluismeer en het Gentianenven in. Het terrein is afgezet met prikkeldraad en zonder kleerscheuren wat minder toegankelijk. Het was vroeger een interessant stukje maar de laatste jaren niet meer.

Figuur 1. Aantallen van enkele soorten libellen vanaf 2011 (dat we in 2012 en 2014 een koraaljuffer zagen is in de grafiek niet te zien).

Op de Stulpheide vonden we dit jaar, ondanks intensief en herhaaldelijk speuren, geen heideblauwtjes op de dopheide. Een groot deel van de heide heeft onder water gestaan en misschien zijn daardoor eitjes en rupsen ‘verdronken’. Van de meestal wel aanwezige groentjes hebben we dit jaar maar twee exemplaren gezien. Hopelijk zat de rest te goed verstopt in de groene berkjes en bramenstruiken. Daarnaast zagen we 13 andere, meer algemene soorten dagvlinders.

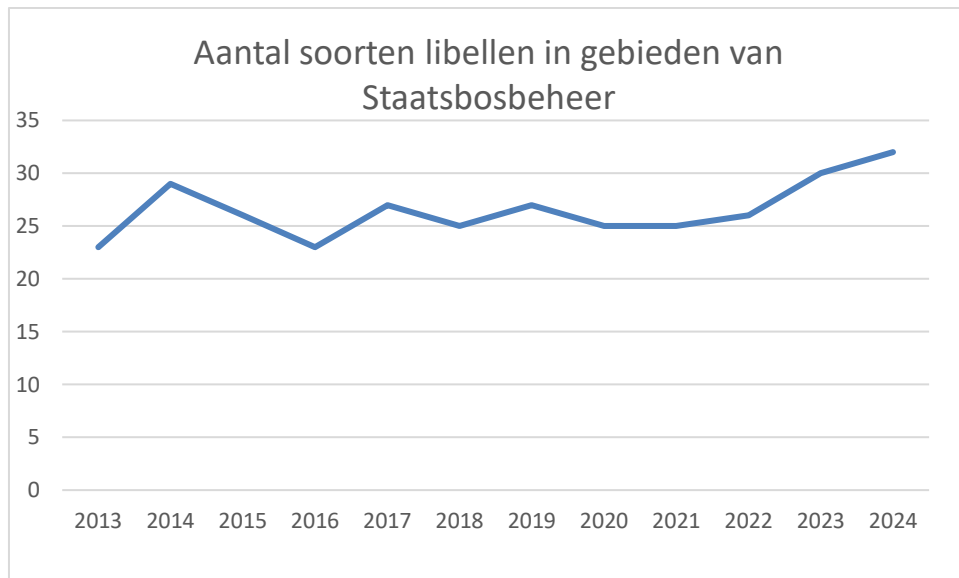
Hooibeestje

De Stulpheide is ook rijk aan soorten sprinkhanen zoals de krasser, het knosprietje, de heidesabelsprinkhaan en de zeldzame schavertjes en veldkrekels. Bij het Pluismeer zagen we de *Limnephilus centralis*, een zeldzame schietmot. Bij het Gentianenvan vlogen zeker tien venrennertjes, zeldzame schietmotten die tot nu toe *Holocentropus stagnalis* heetten, maar nu een Nederlandse naam hebben gekregen. We zagen ze al in eerdere jaren.

Het **Nonnenland** is ook een gebied van Staatsbosbeheer. Het ligt ten zuidwesten van De Stulp min of meer op de grens van Soest, Baarn en Zeist. Het gebied is een kleine 20 jaar geleden natter gemaakt en hier en daar is bos gekapt. Het Nonnenland is ook dit jaar vier keer bezocht. Het waterpeil kan hier ook sterk variëren. We telden maar liefst 22 soorten libellen. Een grote verrassing was de vondst van een zeldzame **gaffelwaterjuffer**. Het was de eerste keer dat we die in onze gebieden vonden. Gaffelwaterjuffers hebben wel wat weg van azuurwaterjuffers waar ze meestal ook samen mee optrekken. In de toekomst moeten we dus nog beter opletten! Terzijde: we vonden hier voor het eerst een klokjesgentiaan tussen de orchideeën.

Verder noteerden we in het Nonnenland 7 soorten dagvlinders, evenveel als vorig jaar. De geel- en zwartsprietdikkopjes ontbraken hier dit jaar of we hebben ze gemist.

Het totaal aantal soorten libellen dat we inventariseerden in Baarn, in de gebieden die door Staatsbosbeheer worden beheerd, kwam uit op 32. Voorts zagen we in totaal 14 soorten dagvlinders, twee minder dan in 2023.

Figuur 2. Aantal soorten libellen in gebieden van Staatsbosbeheer in Baarn en Lage Vuursche

Natuurgebieden in Soest

Pijnenburg/De Wiek is een ruim 10 jaar bestaand natuurontwikkelingsgebied aan de westrand van Soest. Het dient bij hevige regenval als overloopgebied van het nabijgelegen bedrijventerrein. Hier hebben we ook weer vier keer geïnventariseerd. We kwamen 19 soorten libellen tegen, twee minder dan in het topjaar 2017. In de poelen zie je altijd wel tengere grasjuffers. Ook de koraaljuffers komen hier veel voor. Net als in een paar andere terreinen vloog hier ook de zeldzame zwervende pantserjuffer. Verder zagen we een paringswiel van de zeldzame tangpantserjuffer, dus we moeten ze ook volgend jaar kunnen zien. Van de dagvlinders zagen we dit jaar 10 soorten. Verder komen we hier veel - aan het moeras gerelateerde - soorten insecten tegen, waaronder veel moerassprinkhanen.

Tandem tangpantserjuffers

Dit jaar hebben we ongeveer 10 keer enkele terreinen van **Natuurmonumenten** bezocht. Het totale gebied is te groot om ieder jaar volledig te monitoren. Het betreft hier allereerst het weiland aan de Turfweg. We komen hier al vanaf de start van de groep. In het voorjaar vinden we hier altijd oranjetipjes al zijn het er minder dan in de beginjaren. Er ligt ook een interessante poel waar we voor het eerst een venwitsnuitlibel zagen. Dit jaar hebben we ons wat geconcentreerd op een weiland aan de zuidwestelijke kant van de Staalwijklaan. De genoemde weilanden leverden gezamenlijk 21 soorten libellen en 9 soorten dagvlinders op, waaronder de enige distelvlinder en het enige groot koolwitje van dit jaar.

Aan de andere kant van de Wieksloterweg ligt het Soesterveen, het laatste restant hoogveen in de provincie Utrecht. Dit gebied is een aantal jaren geleden fors uitgebreid. Bovendien is hier al ruim 10 jaar een groep vrijwilligers actief die het gebied zoveel mogelijk vrij houdt van opslag van jonge boompjes. In de beginjaren troffen we hier jaarlijks slechts 4 à 5 soorten libellen aan, maar dit jaar bijvoorbeeld 17 soorten. Het groentje werd ook weer gezien in het ‘oude deel’ bij de bosbesstruiken.

In totaal vonden we in de terreinen van Natuurmonumenten 22 soorten libellen en 13 soorten dagvlinders. Vooral het Soesterveen is rijk aan bijzondere insecten. Zo vonden we daar de zeer zeldzame *Allodynerus delphinalis*, een wesp die nog niet eerder in Utrecht werd gezien. Net als op de Stulpheide zagen we ook hier een zeldzame schietmot, dit keer de *Hagenella clathrata*, de eerste in Soest/Baarn. Ook de zeldzame bosbesbladroller werd hier aangetroffen, inderdaad, op bosbes. Bij het weiland aan de Staalwijklaan vonden we nog een zeldzame elzenridderwants, de eerste in Soest / Baarn.

Kleine vos

Het terrein van waterleidingbedrijf **Vitens** in Soestduinen is tamelijk groot en het kost ons per keer ongeveer drie uur om een groot deel te monitoren. Maar we doen het graag; het is een afwisselend gebied. We zijn er ook dit jaar vier keer geweest. We vonden 12 soorten libellen waaronder veel smaragdlibellen. We zagen 15 soorten dagvlinders, waaronder een heivlinder en enkele geel- en zwartsprietdikkopjes, maar slechts twee heideblauwtjes. De kommavlinder werd helaas niet gezien, maar misschien waren we er niet in de juiste periode vanwege toegangsproblemen. Van de nachtvlinders is de zeldzame purpermot het vermelden waard.

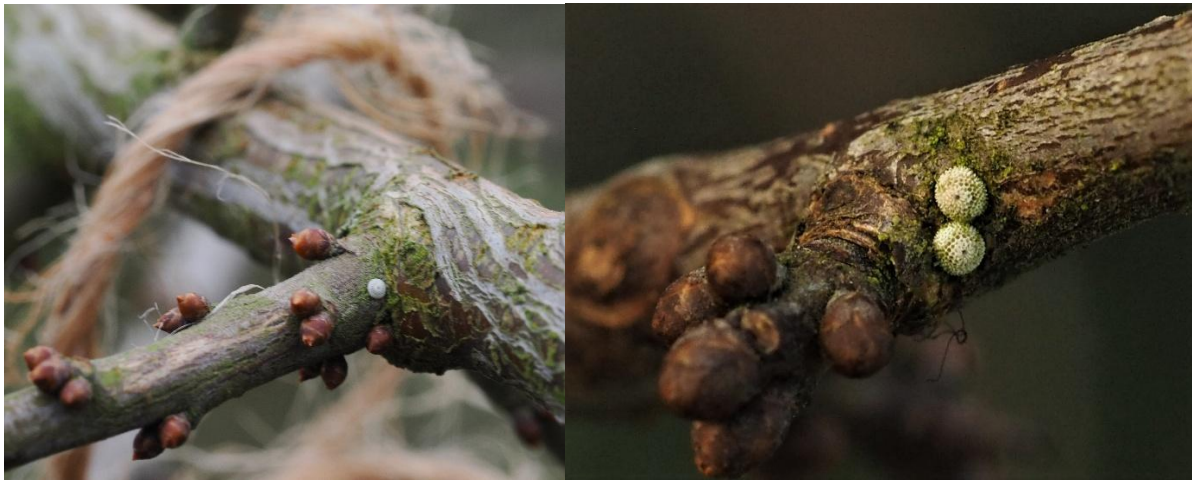
Zoals we vaker doen hebben we in augustus de **Vliegbasis** in Soesterberg bezocht. We vonden er dit keer geen kommavlinder. Op Waarneming.nl is te zien dat ze gelukkig wel aanwezig waren. Het was dit jaar de enige locatie met op verschillende plekken eikenpages. De heivlinder was met slechts drie exemplaren vertegenwoordigd. Landelijk gezien gaat het ook niet zo goed met deze vlinder.

Blauwe breedscheenjuffer bij de Eem

In de **Soester polder** in de buurt van de Amersfoortse waterzuivering liggen mijn libellen- en vlinderroutes voor de Meetnetten van de Vlinderstichting. Ik tel daar nu 12 jaar. Net als vorig jaar heb ik maar 11 soorten libellen geteld. De variabele waterjuffers, vroege glazenmakers en paardenbijters waren weer in voldoende mate aanwezig. De grote roodoogjuffer was terug van weggeweest maar de kleine ontbrak ook dit jaar. Om de paar jaar zie ik hier een weidebeekjuffer, zoals ook dit jaar. Ze zaten ook weer bij de Soester waterzuivering. Op mijn vlinderroute kwam ik 17 soorten dagvlinders tegen. Hier zaten dit jaar geen bijzonderheden bij. Ieder jaar zie ik er landkaartjes van de voorjaars- en de zomergeneratie met dit jaar in september ook weer een derde generatie. Als groep hebben we ze dit jaar niet gezien.

Midden in Soest komt op verschillende locaties de zeldzame sleedoornpage voor. Omdat je de imago's weinig ziet is de gebruikelijke methode van waarneming het tellen van de eitjes in de wintermaanden. Dit gebeurt in Soest al een aantal jaren onder leiding van Violet en Remco en in samenwerking met de Vlinderstichting. De minuscule eitjes zitten vaak in de oksel van zijtakjes van jonge struiken zodat de rupsen gelijk bij het uitkomen aan tafel kunnen. Met een touwtje wordt de plek gemarkeerd om dubbeltellingen te voorkomen. Het aantal gevonden eitjes was met rond 50 wat hoger dan vorig jaar. Enkele IVN-leden daar in de buurt hebben speciaal voor deze vlinders sleedoornstruiken aangeplant. Daar worden nu ook eitjes gezien! Imago's zijn door ons in 2024 niet gezien.

Het linker plaatje geeft het formaat van een eitje aan. De rechter foto geeft de structuur weer

Het totaalbeeld

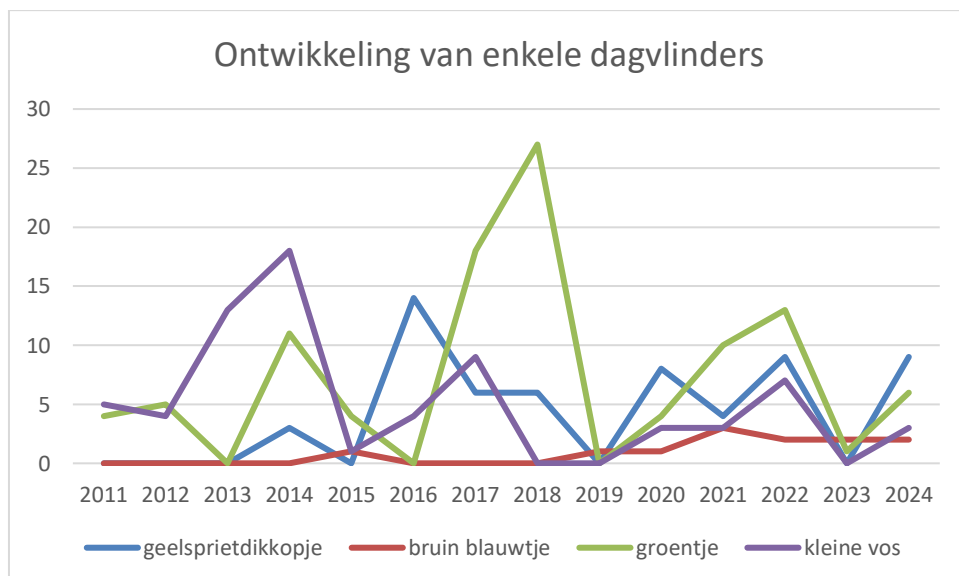
Als groep hebben we 33 soorten libellen gezien. Op mijn libellenroute zag ik nog grote roodoogjuffers en een weidebeekjuffer. Vlak naast mijn libellenroute zag ik een **blauwe breedscheenjuffer**. De dichtstbijzijnde populatie zit in de zuidoosthoek van Amersfoort. Het mannetje valt op door een fletse kleur blauw, het vrouwtje is lichtbeige tot lichtgroen. Ze hebben dubbele schoudernaadstrepen en – het klopt – brede schenen. Ze zijn zo anders dan andere blauwe waterjuffers dat je je niet kunt vergissen. José en Joke zagen nog een gevlekte witsnuitlibel bij de Vliegbasis. We hebben dus als groep en individueel dit jaar 37 soorten libellen geteld, weer een record. In heel Nederland planten zich 64 soorten libellen voort.

Door de groep zijn net als voorgaande twee jaar 24 soorten dagvlinders gezien. Op mijn vlinderroute vond ik, zoals gezegd, landkaartjes. Door twee mensen werden op verschillende plekken scheefbloemwitjes gezien en de fotowerkgroep zag nog een koninginnenpage op de Vliegbasis. Als groep en individueel hebben we zo in totaal 27 soorten dagvlinders gezien, 6 minder dan het topjaar 2023. Dit is 50% van de 53 soorten die in ons land voorkomen.

Blauwe glazenmaker

Ik was zo langzamerhand toch wel nieuwsgierig hoe de ontwikkeling van een aantal soorten dagvlinders is verlopen. Zie hiervoor figuur 3. Daar moet direct de kanttekening bij worden gemaakt dat we in de loop der tijd in andere gebieden zijn gaan monitoren, dus veel zeggen deze cijfers niet.

Figuur 3 De ontwikkeling van een aantal dagvlinders vanaf 2011

Wat wel opvalt is de opmars van het bruin blauwtje en de teruggang van de kleine vos. Dat is ook het landelijke beeld. Verder waren de jaren 2019 en 2023 voor deze vlinders geen succes!

Bijlage 2 geeft een overzicht naar soort libel, aantal en gebied. Bijlage 3 geeft een soortgelijk beeld van de dagvlinders.

Hoewel de nadruk bij de monitoring ligt op dagvlinders en libellen vonden we ook nog talloze andere insecten. In totaal hebben we 335 andere soorten insecten gezien, onder meer 70 soorten nachtvlinders, 17 soorten sprinkhanen, 52 soorten bijen, wespen en mieren, 86 soorten vliegen en muggen, 27 soorten wantsen en 58 soorten kevers. Alles is ingevoerd op Waarneming.nl. Voor geïnteresseerden is de spreadsheet beschikbaar.

15 februari 2025; Dick Nagelhout, met medewerking van vooral, Alma Dijkgraaf, José Dekker, Jan Arts, Astrid van Helmondt, Kees Greidanus, Joke van Luin, Thea Blankenstein, Els van Weering, Klaas van Vuurst, Martin de Boer, Violet Middelman en Remco Vos.

Foto's: Dick Nagelhout.

Met dank aan Violet en Remco voor het maken van overzichtelijke spreadsheets.

Gaffelwaterjuffer; meer zwart aan het eind dan azuurwaterjuffer en witte voetjes

Bijlage 1

Factoren die van invloed zijn op de monitoring van vlinders en libellen

De soorten en aantallen vlinders en libellen die we zien hangen onder meer af van de aanwezigheid van waardplanten, de biotoop en van het seizoen. Met andere woorden, komen ze hier voor en zijn ze er op dit moment? Het aantal mensen dat kijkt, de kennis van de waarnemers en de frequentie waarmee geteld wordt zijn belangrijk. Vrijwel alle vlinders en libellen leven kort. Soms mis je soorten, soms zijn er dubbeltellingen. Veel soorten vlinders kennen meerdere generaties per jaar dus dat schept meer kansen om een soort aan te treffen. Maar bijvoorbeeld het groentje, het bruin zandoogje en het oranjetipje hebben maar een generatie en dan moet je wel net op het juiste moment in het veld zijn.

Paring schaakbordlieveheersbeestjes. Bij insecten is het mannetje vaak kleiner dan het vrouwtje

Bij libellen varieert de vliegtijd nogal. Sommige soorten kun je maar enkele weken zien, andere maanden lang. Ook het weer op het moment van inventarisatie (temperatuur, bewolking, windkracht) speelt een rol. Bij slecht weer zijn vlinders en libellen wel aanwezig maar zie je ze minder goed. Aanhoudend slecht weer is echter funest. Trekvlinders zijn er niet alle jaren. Sommige vlinders en libellen hebben hier geen populatie maar kunnen wel als zwerver hier terecht komen, zoals (de naam zegt het al) zwervende heidelibellen en zwervende pantserjuffers, maar ook bijvoorbeeld keizersmantels. En dan hebben we nog de klimaatverandering waardoor warmte minnende soorten geleidelijk ook onze regio bereiken, maar grote droogte rampzalig kan zijn. Kortom, aan de cijfers van een jaar kan niet al te veel waarde worden gehecht.

Met die waarschuwing in het achterhoofd kunnen we kijken naar de volgende tabel.

Tabel 1. Libellen op de Stulp, vanaf 2016 inclusief Nonnenland

	Aantal bezoeken	Aantal libellen	Aantal soorten
2012	22	2370	22
2013	18	2700	22
2014	24	2840	27
2015	23	2400	25
2016	19	2866	23
2017	21	2762	27
2018	17	1957	25
2019	14	842	27
2020	19	1175	25
2021	16	1582	25
2022	14	1683	26
2023	14	1208	30
2024	15	1810	32

HennepNetelgoudhanen

Bijlage 2

Libellen per gebied

Nederlandse naam	Soest Libellenroute	Baarn Pluismeer	Baarn Stulpheide	Baarn Gentianenven	Lage Vuursche Nonnenland	Soest De Wiek	Soest Soesterveen	Soest Wieksloterweg	Soestduinen Vitens	Soesterberg Vliegbasis	Eindtotaal
Blauwe glazenmaker		2	2	2	2	3		5	2		18
Bruine glazenmaker				1							1
Vroege glazenmaker					1	2	1	3			9
Paardenbijter	x	1	1		3	4	3	17		1	30
Grote keizerlibel	x	8	2	2	3	9		2		3	29
Zuidelijke keizerlibel		1									1
Glassnijder		2			2		1	2	3		10
Koraaljuffer		173	2	27	2	71	6				281
Azuurwaterjuffer		57	33	44	79	53	62	143	109	10	590
Variabele waterjuffer	x					2	2	3			7
Gaffelwaterjuffer					1						1
Watersnuffel		236						1			237
Kleine roodoogjuffer					9	1				1	11
Lantaarntje	x	95	2	1	12	35	3	1	9		158
Tengere grasjuffer					27	3	1				31
Vuurjuffer	x	31	6	24	12	8	39	19	2		141
Smaragdlibel		18							19		37
Houtpantserjuffer	x	16		1	6	5	2	8			38
Zwervende pantserjuffer				3	5	3		3			14
Tangpantserjuffer				9		2					11
Gewone pantserjuffer					1		1				2
Tengere pantserjuffer		52	129	259	3	34	4	8			489
Bruine winterjuffer		4	6	5	3		3	2	2		25
Venwitsnuitlibel				10				1			11
Noordse witsnuitlibel			1	9							10
Platbuik	x	1						5	2		8
Vierlek		87	2	11	9	22	1	3	22	1	158
Gewone oeverlibel	x	14	1	2	1	1	1	5	1		26
Zwarte heidelibel				2							2
Zwervende heidelibel		1									1
Bloedrode heidelibel		122	5	30	33	22	7	20	1		240
Bruinrode heidelibel		10	2	13	12	16	3	15	3	1	75
Steenrode heidelibel				1	1			2		1	5
Grote roodoogjuffer	x										
Weidebeekjuffer	x										
Aantal exemplaren		933	194	456	227	296	140	268	175	18	2707
Aantal soorten		11	21	14	20	22	19	17	21	12	33
Als groep zagen we 33 soorten. Op mijn libellenroute telde ik nog grote roodoogjuffers en een weidebeekjuffer. Langs de Eem zag ik een blauwe breedscheenjuffer.											
Bij de Vliegbasis zagen José (en later Joke) nog een gevlekte witsnuitlibel. In totaal werden dus 37 libellen in Soest en Baarn gespot.											

Venwitsnuitlibel; nog niet uitgekleurd mannetje; geel wordt rood

Bijlage 3

Dagvlinders per gebied

Nederlandse naam	Soest Vlinderroute	Baarn Pluismeer	Baarn Stulpheide	Baarn Gentianenven	Lage Vuursche Nonnenland	Soest De Wiek	Soest Soesterveen	Soest Wieksloterweg	Soestduinen Vitens	Soesterberg Vliegbasis	Eindtotaal
Groot dikkopje	x		1		4		12	5		5	27
Zwartspriddikkopje	x									3	3
Geelspriddikkopje										9	9
Bruin blauwtje										1	1
Groentje				1				4			2
Boomblauwtje	x		1			1		1			6
Eikenpage											5
Kleine vuurvinder	x		4	2	8					12	29
Heideblauwtje										2	2
Icarusblauwtje	x									5	13
Dagpauwoog	x		8	3	4		7	1	6	4	33
Kleine vos						1	1				1
Hooibeestje	x		2	6	1		1	1		35	59
Heivinder										1	3
Bruin zandoogje	x				1	14	57	3	20	2	100
Bont zandoogje	x		1	2	2	1	5	2	5	8	31
Gehakelde aurelia	x		1								1
Atalanta	x		2			3	1		3	1	10
Distelvinder									1		1
Oranjetipje	x			1			1	1	9		12
Citroenvinder	x		1	10	2	5	3	2	9	11	46
Groot koolwtje	x								1		1
Klein gaderd witje	x		1			3	5	1	28	2	40
Klein koolwtje	x		1								1
Landkaartje	x										
Aantal exemplaren			22	26	23	28	93	21	82	101	451
Aantal soorten		17	10	8	8	7	10	10	9	15	24
Als groep zagen we 24 soorten dagvlinders. Op mijn vlinderroute werden landkaartjes gezien. Twee mensen zagen nog een scheefbloemwtje.											
De fotowerkgroep zag nog een koninginnenpage op de Vliegbasis. In totaal werden er zo 27 soorten gezien.											

Pluismeer eind oktober. Tot volgend jaar!!